Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (10333) | 1977 чылдың февраль 18, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«Салют-5»: ажыл хүннери

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-5» эртем станциязында космонавтылар Виктор Горбатконуң болгаш Юрий Глазковтуң ажылдарының планнаттынган программазының баштайгы чартыы доозулган.

Эртем-техниктиг болгаш медицина-биологтуг шинчилелдериниң база шепелделериниң программазын күүседирин экипаж уламчылаан.

Денги чок байдалдарда бүдүмелдериниң диффузиязының онзагай чүүлдерин өөренир талазы-биле технологтуг чаа шепелдени эгелээн. Шепелдени дибензил болгаш толан деп органиктиг бүдүмелдерни суп каан чылыдар түскай херекселде чорудуп турар. Шепелдениң түннелдерин Черге кылган база-ла ындыг дуржулгаларның сан-түңнери-биле деннеп көөр болгаш оларны композициялыг, чижээлээрге, полупроводник материалдарның шынарларын улам ыңай өөрениринге ажыглаар.

«Салют-5» станцияның бүгү системалары болур-чогуурулу-биле ажылдап чоруур. Шинчилелдериниң программазы чедиишкиниг күүсеттинип турар.

Улуг эгелээшкиннің алдарлыг чаңчылдары

В. И. Ленинниң торуттунган хүнүндеп бөөр 107 чыл оюнга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга турасказаткан коммунистиг субботникти апрельдиң 16-да эрттирер деп патриотчу эгелээшкинни Москваның мурнакчы бүдүрүлгелери үндүрген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинитпирлеринге сорук кирген бүдүрүлгелериниң коллективтери од хүн тергини эки шынарлыг продукция үндүреринің рекордун, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип чылырыңа камнап алган энергия курлавырлары-биле, чиг-оди-биле, материалдары-биле ажылдаарыңа пайысылалдың ажылчы чоннарын кыйгырган.

«Улуг эгелээшкиннің» торуттунган чери—Москва-Сортировочная деп локомотив депозунга февральдың 16-да хөй кижи киришкен митинг болган. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинитпирлерин—күүседир бис!», «Ажыктыг чоруктун болгаш шынарның бөш чылынга—күш-ажылчы магадылаа!», «Коммунистиг субботник хүнүнде—күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр!» деп бижээн лозунгларын туткулаан бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери белеткел пегинге чыглып келген. СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг комсомолчу-аныяктар колонназының чөвүлелиниң даргазы, электровоз машинизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Ф. Соколов бодунун эптериниң өмүнээзинден депоның коллективин шалыпчы бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылбиле субботникти демдеглээринче кыйгырган. Бистиң коллектививис од хүн пассажирлер база чүк соортур, станцияларга поездилер айлап чөтчелээр талазы-биле бүгү ажылдарны камнап алган электроэнергия-биле болгаш дизель оттулар үүлү-биле күүседирин, а ажылдан алган хөрепгилерни онгу беш чылдың фондузунче шилчидерин саналдан тур деп ол чугаалаан.

Чуртта бир дугаар коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү слесарь А. И. Павлюткин, ВЛКСМ комитединиң секретары Н. К. Васин, депоның начальниги Н. Г. Рыбин олар келир субботник күш-ажылдың онза чаймынаачак байырлалы болур деп демдеглээн. Чүге дээрге, ол субботник алдарлыг юбилейниң—Улуг Октябрьның 60 чыл оюнун чылында болур. Депоның ажыл-ишчилери субботник хүнүнде чеди локомотивти — аныадагызыдан үштү хөлүү, а ол ышкаш бир кранны сеп-тээрин хүлээнген, а локомотив бригадалары апрельдиң 16-та чедир камнап алган электроэнергизы-биле 86 миллион тонна-километр хемчээлдиг рейстерин халаска чорударын хүлээнген.

Митингге орук-харылаа министри И. Г. Павловский чүве чугаалаан. Ол алдарлыг коллективке үнелиг эгелээшкини дээш өөрүп четтиргеп, коммунистиг түргүзүүшкүнүн эрээнге чаа күш-ажылчы чедиишкиннерин демир-орукчуларга күзээн.

Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводунун ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң чаңгыс удаа эвес чүве чугаалап турганы цехтың орнунга делгем бүдүрүлге корпузу кылын каан черге чыглып келген. Совет Эвелелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизиниң болгаш бо чылын бодунуп 60 чыл оюн байырлаар делегейде баштайгы социалистиг күрүнеин тургузукчузунуң хөрүттүнгеп хүнүн чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээри коллективте магалыг чаңчыл болуу берген деп, стерженщик В. И. Кузнецов, токарь-карусельщик Б. А. Викторов, заводтуң партком секретары В. Д. Гайдуков, комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири А. Г. Тютюкина болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Бүдүрүлгениң ажылдакчыларының коммунистиг субботникке белеткенин турар күш-ажылчы сорук кириштиниң дугайын санап бергеннер чугаалаан. Машина тургузукчулары субботник хүнүнде ацы-бүрү маркалыг 127 электромоторну, көжүрүп чоруур 28 электростанцияны, 26 генераторну, хеп чуур 212 машинаны болгаш өске-даа хөй-хөй кылыгларны бүдүрүп үндүрерин хүлээнген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дыштанылга хүнүн 1977 чылдың март 5-те субботадан март 7-де понедельникче шилчидер деп доктааткан.

КОЛХОЗТАР ХУРАЛДАРЫ

Колхозчу тараачыннарның шудургу күш-ажылынын, ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң күжеениишкиннериниң ачызында коллективтиг ажылагыйлар көдээ ажыл-агыйның механизастаттынган, экономика талазы-биле быжыккан, бедик бүдүрүкчүлүг адырлары болу берген. Чонну аъш-чем-биле, үлетпүрну чиг-эт-биле хандырарынга колхозтар улуг рольдуг апарган. Колхозчуларның амыдыралының болгаш культуразының деннели бедээн, хоорай биле көдээниң аразында ылгалдар хүн келген тудум-на кызырлып турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак көдээни социалистиг ёзу-биле чаартыры дээш демиселдин бүгү-ле үе-чадаларында ленинчи кооператив планын удуртулга болдуруп келген.

Колхозтуң Чижек уставын ёзугаар коллективтиг ажыл-агыйның дээди удуртукчу органы болза, колхозчуларның ниити хуралы болур. Аңаа отчеттуг үениң дургузунда кылдынган ажыл-херектерни түннээр, чаа сорулгаларны чугаалажыр, колхоз баштаар черинин, ревизия комиссиязының отчедун алыр болгаш сонгулдаларны чорудар. Ук хурал колхозчуларга эргелеп башкарарының школазы-дыр. Ындыг болганда оон кижизидикчи болгаш организакчы ролю улуг.

Республиканын колхозтары эрткен чылын сүт бүдүрер планын 128,6 хуу, дүктүүн 104,7 хуу күүсеткен, а өшкү дүгү бүдүрерин үш катап көвүдеткен. Төрүүр чүс башка онааштыр 5 бызааны, 15 анай, хураганны совхозтардан артыкка доруктурган. Бүгү чүзүн мал өстүрериниң планын база совхозтардан дээре күүсеткен. Чүгле эът бүдүрүлгези 99 хуу болган, ынчалза-даа бо көргүзүг оон мурнунда чылдыындан 137 хуу улгаткан. Моон ап көөрге, колхозтар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны ындыг-ла багай эвес күүседип турар.

Республиканың колхозтары 1976 чылда ниитизи-биле 2 миллион 289 муң рубль орулгалыг болган. Каа-Хемде «Тиилелге» колхоз 491 муң, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхоз 149 муң рубльдин орулгазын алган. Маңаа 1975 чылда карылгалыг турган «Х Улуг хурал» колхозтуң эрткен чылын 116 муң рубль орулгалыг болганын база орулга-даа, карылга-даа чок турган «Коммунизмниң херели» колхозтуң 155 муң рубль орулгалыг болу бергенин демдеглээри чугула.

Эрткен ажыл-агый чылында орулга чок колхоз чок болган. Ынчалза-даа орулга планын күүсетпээн колхозтар элээн хөй. Ылаңгыя «Хадың» колхоз 119 муң рубльдин орнунга 16 муң, а Өвүрде «Коммунизмче орук» колхоз 54 муң рубльдин орнунга үшле муң рубль орулганы алган.

Колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-сонгулдалыг хуралдары бистиң республикада бо хүннерде эртип турар. Ол болуушкунга белеткелдиг үезинде салбыр, ферма, бригада болгаш колхозчу бүрүзүнүн Киев областын мал ажылдыгларының эш Л. И. Брежневке чагаазы, аңаа харыы-биле, СЭКП ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазы-биле, СЭКП ТК-вын, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалы-биле танышканы улуг ужур-дузалыг болган. Ол дугайын Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы», Каа-Хемде «Тиилелге», Мөңгүн-Тайгада «Малчын» болгаш өске-даа колхозтарның хуралдарында колхозчуларның активчи, бедик көдүрлүүшкүннүг киришкени бадыткап турар.

Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң отчёттуг хуралы база организастыг, бедик деннелге эрткен. Аңаа санал берген 16 колхозчу баштаар черниң ажылында четпестерни шыңгыы шүгүмүүлеп, оларны дарый чайладырын негевишаан, ам-даа эки ажылдаарын хүлээнген. Бүдүрүлгени башкарарының демократтыг чурумун сагыырынче, саң-хөө ажылын шыңгыырадырынче, корум-чурумну тударынче, шынарны болгаш ажыктыг чорукту бедилеринче угланган саналдар эмгы хуралдарда хөй. Оон ынай кыштаглаашкын, мал чеминиң курлавыры, малдың чаш төлүн камгалап алыры, часкы хову ажылдарына белеткел чевгелиг ажылдар база санал-онаалдын төвүнде турун турар. Ооң-биле чергелештир эртем-техниканың болгаш мурнакчы дуржулганын чедиишкиннерин шингээдири, акша-хөреңгини, эт-септи чөп ажыглаары, ылаңгыя мал-маганны самчыгдавас болгаш ниитинин өнчүзүнге камныг болуру, социалистиг чарышты калбартыры кичээнгейни хаара туткан. Партияның болгаш чазактын шинитпирлериниң амыдыралга боттанып турары ол.

Колхозтар хуралдары бо айда доостур ужурлуг. Чер-черде партия организациялары хуралдарны бедик белеткелдиг эрттиреринче сагыш салыр, боттуг дузаны чедирер херек. Колхоз баштаар черинин, ревизия комиссиязының кежигүннеринге төлептиг болгаш ажыл-ишчи кижилер сонгуттурган турарын чедип алыр. Хуралдарның бүгү ажыл-чорудулгазы Улуг Октябрьның 60 чылын чедиишкиниг уткуур сорулга-биле сырый холбашкан турар. Маңаа «Искра» колхозтуң кежигүннериниң инициативазын үндезин болдурары чугула.

Хойдан-на—хураган

ХҮР-ЧААГАЙ БОЛЗУН ДЭЭШ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнун дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр «Шамбалыг» совхозтуң малчыннары бедиткен социалистиг хүлээдгелерлиг ажылдап турар. «Хойдан-на—хураган» деп лозун-биле калбарган ол чарыш хойжу бүрүзүнүн күш-ажылчы инициативазын, харысалгазын улам бедиткен. Малдың чаш төлүн эндириг чок ажаап алыр дээш чарыштты калбартып, кодан бүрүзүнге мал чеминиң курлавырын чедирген. Бо хүннерде хой оолдаашкыны изиг-түлүк. Хойларның ажаалда-хайгааралын экижиткениниң түннелинде оларның чаш төлү менди доругуп турар.

Ажыл-агыйда төрүүр 5100 хойнун 60 хире хуузу оолдаан.

Совхозтуң дирекциязы болгаш партком бо чугула кампания үезинде малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирип, организастыг хемчеглерни ап турар. Партбюро болгаш Шамбалыг кодээ Советтиң күүсконг кежигүннерин төрүүр мал кодаларында хуваган. Малчынарже график ёзугаар үнүүшкүннерни, лекция, беседаларны кылып турар. Оларның-биле кады кижи эмчизи болгаш библиотекарь малчыннарга барып, эмчи дузазын көргүзүп, ном-дептерни чедирип турар. Зооветажылдакчыларның малчын кодаларга доктаамал хайгааралын тургускан. Суурда күш-ажылчы коллективтерниң малчыннарга шеф ажылын үргүлү организастан келген. Чижээ, чоокта чаа совхозтуң тудуг, МТМ, чолаачылар коллективтери малчыннар К. Кошкар-оол, С. Мижит, О. Комбуштай оларның кажааларының көрженин коптарын дузалашкан. Аңаа МТМ эргелекчизи М. Монгуштуң удуртканы 20 кижи гараж эргелекчизи О. Быстан-оолдун удуртканы 15 чолаачы эн идепкейлиг ажылдаан.

Малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыры-биле сакманщиктериниң ажылынче дирекция, партком кичээнгейни күштелдирип, сакманщиктерниң ортузунга чарышты калбарткан. Ниитизи-биле 56 сакманщик хөрек, чоокку хүннерге чедир оларның 52-зи малчынарже үнүпкен. Оларның 18-и комсомолчулар. Сакманщиктер С. Чечек 189, С. Монгуш 160 хураганны, Ч. Хүндүжүк 120, коммунист Д. Куулар 100 хураганны өстүрүп, мурнакчыларын одуруунда кирген.

Совхозтуң парткому ажылга илерээн четпестерни ой-шаанда эдериниң хемчеглерин ап турар. Ылаңгыя электрижиттинген коданнарда кажаалар иштинде лампочкалар эвээн болганындан олар долузу-биле чыруттынмайн турар. Чамдык малчыннар кыпкы түскай хөнбиле хандыртынмаан.

Автолавка график ёзугаар үнүүшкүнүү кылып турза-даа, бараанар ассортиментизи кызыы, хүн бүрүнүн чугула хереглел бараанларны эвээш. Курраг сүт, консерва, сухари, үс аймаа, макарон кылыгларны, хлебти малчыннарга чедирбейн турар. Ынчангаш бо талазы-биле боттуг хемчет алыры «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязындан негеттинип турар.

М. МОҢГУШ.

«Шамбалыг» совхозта парторганизация секретары.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИЖИВИСТИ— ОКТЯБРЬНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Шаңналдарны тывыскан

1976 чылдың дөртүү кварталында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелинде Каа-Хем хөмүр-даш разрези бирги черни алган. ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш бо адырның профэвилелиниң Төп Комитединиң коллегиязы шилчиир Кызыл туйту, бирги акша шаңналы—3750 рубльди бо коллективке тыпсырын шинитпирлээн.

Ол ышкаш «Красноярскуголь» каттыжыышкынның бүдүрүлгелериниң аразынга онгу беш чылдың бирги чылының социалистиг чарыжының түңнелинде Каа-Хем хөмүр-даш разрези черни ээлээш, шилчиир Кызыл тук, акша-биле шаңнаткан.

Шаңналдарны тыпсырынга турасказаткан байырлыг хурал разрезке болуп эрткен. Ону бүдүрүлгеде партия организациязының секретары В. Г. Тешуков ажыткан.

«Красноярскуголь» каттыжыышкынның бүдүрүлге талазы-биле директору Н. М. Столяровка сес берген. Хөмүр-даш разрезиниң төлээлеринге шилчиир Кызыл туктарны ол тывыскан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерлиг болурун коллективке Н. М. Столяров күүзээн.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң директору Р. Х. Шагиахметов болгаш өскелер-даа байырлыг хуралга санал бергеш, моон соңгаар улам эки ажылдаарын хүлээнгеннер.

Хуралдың түңнелинде бүдүрүлгениң мурнакчыларын шаңнаан. «1976 чылдың соцчарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээн 15 кижиге тывыскан. Оларның аразында БелАЗ-540-ниң чолаачылары М. Аксенов, П. Фирсов, даг мастери С. Хроменков, экскаватор машинизи В. Стокин болгаш өскелер-даа бар. Тозан ажыг кижиге акша шаңналдарын берген.

Найысылалдың мурнакчы бүдүрүлгези—Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планын Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир күүседирин база катап бүзүреткеннер.

Х. ТААН-ООЛ.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозуп, пландан ажыр 101 муң тонна хөмүр-дашты хереглекчилерге бергеннер.

Даг ажылдарында техниканың үрелбейн, үзүктел чок доктаамал ажылдаарынга болгаш үрелгеннин дораан септеп кылырынга механиктер, электрогаз кацнакчылары улуг үлүүн киирип турарлар. Даг участогунуң механиги А. Г. Кузеев биле электрогаз кацнакчызы Е. И. Менчиков эки ажылдап келгеннер.

ЧУРУКТА: А. Г. Кузеев биле Е. И. Менчиков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Рейд

Төтчеглээшкинни болдурбас

Онгу беш чылдың ийиги чылының кызы бистиң республиканың девискээринге хар улуг, соок дыңзыг болганындан, ылаңгыя чер одарлаар малдың кыштаглаачыны элээн бергедээшкинге таваржып турар. Ол талазы-биле кандыг хемчеглер алдынын турарын өөренин көөрү-биле Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң, телевидениениң болгаш «Шын» солунунуң рейд бригадазының кежигүннери Улуг-Хем районда «Улут-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында төрүүр коданныг элээн хой аалдарга чораан.

Салбырда ниитизи-биле 35 кодан хой бар. Оларның үзени—төрүүр. Оолдаар хойну мурнунда ийи бригадага үскен турган, ам оларны кадыткан. Ынчангаш бурунту хүнге чедир Хайыракан салбырга 3318 хой төрээн, оон 3202 хураган алдынган. А 49 хой аза салган, 67 баш хураган олут төрүттүнген.

Салбырның малчыннарында мурнакчылар хой. Х. Чамай, К. Хактыг-оол оларның коданында 178-178 хой төрээн, оларның төлү шупту менди. Оон аңгыда А. Сүрүн-оол, Ч. Кек, С. Серээдар олар база дээре көргүзүтлерлиг.

Белде Сериков Серээдар деп, назыны алдан хар ажа берген, хой ажылынга дуржулгалыг дирткен малчынның аалынга келдиниз. Боду бажың даштынын богун аштап тур. А кадайы, сакманщиктер кажаа иштинде хүрэган эмзирип, оларны клетказларынче дажыглап, чай чок ажылдаан турлар.

Ук малчынның курлавырында сигени хөй, кампыг чарыгдаар болза, часка чедир четчир. 350 баш төрүүр хоюнуң барык шуптузу оолдаткан, хураганнары менди. Ам сезен ажыг төрүүр хой бар, олар чоокку хүннерде үзе төрүптер. Ниитизи-биле оон байдалы эки.

Сериков Серээдарның ийи оглунуң — Далай-оол биле Василий Серээдарның кыштаа оон үстүү талазында. Чаптыс өдекте ийи кыштаг. Олар ийи аңгы кодан хой кадарын турар. Кайызы-даа төрүүр. Ам кидин-түлүк оолдап турар.

Бо үш адалышкының кайызының-даа чурттаар бажыңбалгады бар. Сакманщиктер четчир, кижи бүрүзү дузалакчы кадарчылыг. Малының чеми база хөй. Ындыг-даа болза, оларның кайызында-даа хойга сигеп, сула каап бөөр шагжалар, коошпалар чок. Мал чемин черге төп берип турар. Зооветеринарлыг чурум ёзугаар чаа төрээн хойларга чылыг сүт инжиртир бадыт. А Серээдарларның кайызы-даа ону сагыыйн турар. Чылдагаалы—сүт чылдыр доскаарлар чок. Оон уламындан Василийниң хоюнуң күжү арган, дүгү дүжүп турар. Даваны тастаан хой база хөй. Бо ийи алышкының кыйызының-даа төрээн хойлары 170 чеде бергеп. Арткан хой февраль төнчүзүнге чедир үзе оолдаптар.

Совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Сергей Чамарыңович Шактар-оолдуң кыштаа Чүрек-Даштa. Шактар-оолдар бо чылын бир дугаар төрүүр аныяк хой хүлээн алган. 354 баш. Оларның 290-ны төрээн. Ам бар хураган 226. Барык алдан хире хураган олген. Оон чылдагаалы бөлдипмес. Малчын оларны бир кажаада бөлүп алган. «Бир шагда кээн мал эмчилери көөр ыйнаан» диди.

Шактар-оолдуң төрээн хойларының дөртеи хирезинде сүт чок, хураган азыраар сүтбиле салбырның удуртукчулары, тускай эртемниглери хандырбаан. Өске сүттүг хойларга чагыштырып эмзирип, ол хураганнарны өстүрериниң аргазын малчын хереглеп турар. Мал чемин база-ла аңаа чер кырынга төп бердилер.

Салбыр төвүнде бир муң хире баш эткен чылын төрүттүнген, а бо чылын арын-баксыраан дотпелерни тургузу азыраан турар пункт бар. Ону тургусканы эки. Ында ийи малчын, ийи дузалакчы — дөрт кижини ол малды ажаарыны-биле хаара туткан.

Ындыг-даа болза, байдал бо пунктуда хирелиг, четпестер хөй. Чарбаны, сигенни, комбикормну кажаа иштинде чадагай черге төп берип турар. Суттарылгазын багай организастаан. Малчынар хойну суттарарда-ла 500 хире метр черде кудукче сүрүп турар. Ону кажаадан үндүргеш кудукче, оон дедир сүрерге хой чүк-чүкче маннажыр болган, ажаган кижилерге бергедээшкиннерни таварыштырып турар.

Ниитизи-биле «Улут-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында байдал мындыг. Рейд үезинде эскертинген четпестер-ле хөй. Малчынарда одаар чүүлдер чедиппес, чамдык кадарчыларда эвээш-биче хөмүр-даш бар, өскелериниде чок. Одаар ыяш төрүүр малдыг коданнарда барык төнген. Малчынарда сут чедиппес. Оон чылдагаалы — салбырда бар 2 сут соортур машинаның бирээзи үрелик. Чаптыс машина четтикпейн турар. Малга сигеп, чарба каап бөөр шагжалар, коошпалар кодан бүрүүзүде чок. Ону кыдырын ап болурунун аргазы бар. Хайыракан салбырда турар № 3 КМК-га чагыдып ап болур болгай, ук организация салбырны шефке алган, ынчангаш аңаа бүгү талалыг дузаны көргүзериниден чажам дивес дээрзи билдиптир.

Кыштаг бүрүзүнде малчынарга солунну, журналдарны үзүктелиишкиниг чедирип турар. А лекция, беседа шуут кылбастаан. Чоокта чаа республика солунунуң арынарынга парлаттынган Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз болгаш Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң инициативазын малчынар харын солундан пөмчаан. Ону кашчаар деткирил, чүнү кылырыл — сүмележир кижи чок. Ол чаагай эгелээшкиниң одун кадарчылар аразынга өөскүдер кижи салбырда тывылбаан. Кысказы-биле чугаалаарга, масса-политиктиг ажыл ук салбырда шуут чоруттунмайн турар.

Бүгү чурттуң, бистиң республиканың ажыл-агыйларында ишчилер бо чылдың кыштаглаашкынында ниитиниң малын кыштаан менди ажырар дээш күженишкиниг ажылдап, онгу беш чылдың ийиги чылының планыг онаалдарын чедиишкиниг күүседип, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн төлептиг уткуурунга белеткенин турар болгай. Ол чаагай херекке база үлүүн кадып, малдың баш санын өстүрери, продуктулуг чоруун бедидеринде Хайыракан салбырның малчынарының аразынга политмассалыг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты калбартырынче «Улут-Хая» совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери чогуур кичээнгейни дарый угландыр-ган үлээгеделиглер.

Рейд бригадазының кежигүннери:

О. ОЙДУПАА, Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң инспектору,

А. СОДУНАМ, телевидениениң корреспондентизи,

Д. ЧЫДЫМ, «Шынның» корреспондентизи.

Тыва АССР-ниң садыг чемненилгезинин алдарлыг атты К. Г. Князевага болгаш хөй-ниити ажылдакчызы хүндүлүг тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Садыг болгаш хөй-ниити чемненилгезинин талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң садыг болгаш хөй-ниити чемненилгезинин Алдарлыг ажылдачызы хүндүлүг атты Кызылдың аъш-чем садыының магазининин директору Клавдия Григорьевна Князевага тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1977 чылдың февраль 16.

ДОКТААМАЛ САГЫШ САЛЗА ЧОГУУР

Кандыг-даа ажыл-херекти онааган коммунистиң даандырган ажылынга харыысалгазының дугайында «Шынның» арыннарындан янзы-бүрү мергежилдиг ажыл-ишчилериң чагааларын ханы кичээнгей-биле номчуп турар мен. Ында эштер черле кончуг чугула айтырыгны өөдүрүп турар. Даандырган ажыл-херекке харыысалга дугайын мал ажылдаачыларынга холбаштыр алыр болза, мырыңай онза хевирлиг боол турар. Чамдык малчыннарның харыысалга чогу-биле ниитиниң малының өлүр, хораар, самчыгдаттынар болгаш ооргa алзыр чоруу эвээжевейн турар. Ону болдурбас телээде, хамыктың мурнунда мал ажылынга коммунистеони, комсомолчуларны быжыглаарынче чер-черде партия организациялары доктаамал сагыш салза чогуур деп бодаар мен. Бистиң колхозта бо талазы-биле байдалдың дугайын чугаалап көрейн.

Тес-Хемде «Чодураа» колхоз тургустунгандан бээр 28 чыл эрткен. Ук ажыл-агый бо үеним дургузында партияның болгаш чазактың доктаамал дузазының ачызында хөгжүлдеже делгем базымнарны кылган. Коммунистериң хөй нуруузу анаа улуг-хуузун киирип, колхоз бүдүрүлгезинге улегерин көргүзүп турарлар. Ылангыя Максим Сувандии, Соян Чикей, Иван Данзурун болгаш оон-даа өскелер колхозтун баштайгы хүнериниден бээр мурнуку одуругга чоруп, боттарының партийжи хүдээлгезин ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Черле ынчаш даандырган ажыл-херекти бедик харыысалга-биле күүседип турар коммунистер колхозта эвээш эвес.

Чоолу Намчакович биле Чедей Хураганаевна Батхарлар —колхозтун Хараал-Тей сүт-бараан фермазының хоочуннары. Ук ферманың ажылын экижидеринге олардың киирген улуг улуг. Баштай аңаа кадарчылан кирген Чоолу Намчаковичиге партком ферма эргелекчидээрин сүмелээн. Ол савалды хүдээп алгаш, бо коммунист ажылды бедик харыысалга-биле күүседип эгелээн. Оон бээр он хире чыл эрткен. Ол бо талазы-биле чамдык хемчегленген, малга тө бастырып кааптар таварылгалар ам-даа узуткаттынмаан. Сакманщиктер чедишпес. Ол дээрге базала чамдык кижилериң ажылга харыысалгазының кошкаан херечилеп турар-дыр. Коммунистиң ажылга харыысалгазының дугайы түр үениң айтырыы эвес, ол дээрге партия организация бүрүзүнүң доктаамал сагыш салыр чүүлү. Ол соруулгабиле коммунистерден негелдеми үргүлчү бедидери, даандырган ажыл-херекти күүседип турарының дугайында оларның дыннадыгларын, отчёттарын партбюроның болгаш коммунистериң хуралдарынга план өзугаар ап турары чугула деп бодаар мен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ооның дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалы бүгү улус-биле бир демей, бистерни, малчыннарны күш-ажылга чаачаа чедишкиннерге сорук киирип турар. Ол төөгүлүг документиге коммунистериң ажыл-херекке демиселин, ролюн бедик-биле үнелеп демдеглээн мындыг одуруглар бар: «...Олар боттарының бүгү сеткил-сагыжын, угаан-бодалының бүгү күжүн, мүректорииң изиг тура-соруун коммунизмнин улуг хөрээнин тиилегеш даап берип турарлар». Ындыг болганда коммунист бүрүзү кандыг-даа ажыл-херекке, кажан кезээде, каяа-даа мурнуку одуругга туржып, аңаа даандырган ажыл бүрүзүн бедик харыысалганың өзүзү-биле медерен билип, күүседириниң ужуру ында деп бодаар мен.

С. ШИМИТ,
Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң № 3 хойжу бригадазының бригадири.

Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харыысалгазы

даалганың харыысалгалыг күүсединиин турары ферманың коммунистиг күш-ажылдың коллективи кыдыр быжыглап келгениниң илден. Ол коллектив тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүдээлгелериң бүгү көргүзүглер аайы-биле 4,5 чыл дургузында күүседкен. Оон ынай ферманың материалдыг баазазы база быжыккан болгаш чамдык ажылдар механизастаттынган.

Онгу беш чылдың баштайгы чылында Хараал-Тей фермазы бир инекке онааштыр 2175 килограмм сүтү сатташ, «Кок-Тей» совхозтун Кок-Тей, «Революцияның чалбыжы» совхозтун Красноярь, Дуржулга станциязының төп болгаш республиканың оон-даа өске суваглыг фермаларын мурнай өөр, 10 баш бода малды «чигаа-биле күүседип эгелээн. Оон бээр он хире чыл эрткен. Ол берген. А коммунистиң уруу комсомолчу Оюмаа республиканың мурнакчы саанчыларының одуруунда кирген.

Бистин колхозта 70 ажыг коммунист бар. Оларның колхоз бүдүрүлгезинге ролю улуг. Ынчалза-даа бар аргаларын партком ам-даа чедир ажыглавайн турар. Бо дугайында шүүмүүледдер парткомнуң болгаш коммунистериң ниити хуралдарынга бо-ла тургустунуп келгилээр. Ылангыя коммунистерни ажылга таарыштыр тургускананда улуг четпестер бар.

«Чодураа» — мал ажылдыг колхоз. Ындыг турбуже, ында коммунистерден мал ажылында чүгле 10 кижи хаара туттунган. Оларның нургулайы — бригадирлер, мал эмчилери болгаш зоотехниктер. Ылангыя ажыл-агыйның экономиказынга көл черни эзлеп турар хой ажылында чүгле дөрт коммунист бары черле партийжи негелдеге дүүшпес. Мал ажылынче, ылангыя хой ажылынче парткомнуң сула кичээнгей салып турарының херечизиниң бир бадыткалы ол. Малчыннардан СЭКП кежигүнүнге кириксээр кижилер эвээш эвес-ле болгай.

Малчыннар аразында ажылынга харыысалга чок, чалгаа болгаш арагачы кижилер хирехире бо-ла илерей өөр. Чүгле 1976 чылдың дургузунда мал самчыгдаан кижилериң саны 30 четкен. Олар 569 баш ладыр талазы-биле чамдык хемчегленген ап турар-ла харыын. Оон түннелинде эрткен чылын мал ажылынга болган когаралдың хөй кезии эгиттинген. Ынчалза-даа самчыгдаттынган малдың баш санын катап тургузар ажыл ам-даа суда, өре-ширениң колдуунда акша-биле толеттиниң турары мал өстүреринге идиг бербейн турар. Ол чорук колхозтуң продукция бүдүреринге, план күүседиринге база багай салдарлыг болур. Хуралдарга саналонаалдарга үндезилээш доктаалдарны хүдээп ап турадаа, оларның херек кырында күүседдезин кошкак организастап турар. Оон аңгыда чамдык бригадаларда кыштагларашкынның байдалы дец-дески эвес. Малды суг-биле чедир хандырбайн турар. Мал чемин чамдык кыштагларда кайы-хамаан чок төтчегленген, малга тө бастырып кааптар таварылгалар ам-даа узуткаттынмаан. Сакманщиктер чедишпес. Ол дээрге базала чамдык кижилериң ажылга харыысалгазының кошкаан херечилеп турар-дыр. Коммунистиң ажылга харыысалгазының дугайы түр үениң айтырыы эвес, ол дээрге партия организация бүрүзүнүң доктаамал сагыш салыр чүүлү. Ол соруулгабиле коммунистерден негелдеми үргүлчү бедидери, даандырган ажыл-херекти күүседип турарының дугайында оларның дыннадыгларын, отчёттарын партбюроның болгаш коммунистериң хуралдарынга план өзугаар ап турары чүгула деп бодаар мен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ооның дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалы бүгү улус-биле бир демей, бистерни, малчыннарны күш-ажылга чаачаа чедишкиннерге сорук киирип турар. Ол төөгүлүг документиге коммунистериң ажыл-херекке демиселин, ролюн бедик-биле үнелеп демдеглээн мындыг одуруглар бар: «...Олар боттарының бүгү сеткил-сагыжын, угаан-бодалының бүгү күжүн, мүректорииң изиг тура-соруун коммунизмнин улуг хөрээнин тиилегеш даап берип турарлар». Ындыг болганда коммунист бүрүзү кандыг-даа ажыл-херекке, кажан кезээде, каяа-даа мурнуку одуругга туржып, аңаа даандырган ажыл бүрүзүн бедик харыысалганың өзүзү-биле медерен билип, күүседириниң ужуру ында деп бодаар мен.

С. ШИМИТ,
Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң № 3 хойжу бригадазының бригадири.

«Шынның» рейдизи

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуктары

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының тараажылары эрткен чылын багай эвес дужүттү өстүрүп, күрүнеге тараа садар планын каш катап ажыр күүседкеш, тараа культураларының үрезинин четчири-биле белеткээн. Ажыл-агыйларда үрезин арыглаанкыны колдуунда доозулган.

«Хөрзүннүң дужүткүрүп бедидериниң улуг курлавыры болза, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилге болур» деп СЭКП ТК-ның көдээниң ажыл-ишчилериге Чагаазында айыткан. Ынчангаш районнуң ажыл-агыйларында тараа культураларының болгаш картофель үрезиниериниң белеткелин, минералдыг чемишчидилгениң кадагаланын «Шынның» рейд бригадазы хынаап көрген.

«Барлык» совхоз районда хөй тараа шөлдүг, улуг ажыл-агый. Совхоз тараа үрезинибиле үс хуу хандыртынган. Ынчалза-даа мында үрезиниң надаталалының байдалы багай. Шаңны хериң өксүндү эгелээш хар долдур хөртүктээн, аштаттынмаан. Мында чамдык тараа, кукуруза болгаш хой чылдыг үнүштериниң үрезиниерин саваалаан, оон үжүрүүдүн бүгү үрезиниер холушкан, шаң иштинде шөлде ыңай-бээр чашканналган. Үрезин арыглап, хораннап турар ажылчыннарны өөретиээн, чамдыктары эмчи шинчилгезин безин эртцээн, тускай ажылчын хен-биле хандыртынмаан.

Шаңда 545 тонна минералдыг чемишчидилге бар. Оон кадагалалы, ында хоранныг химикаттарның тускай документациязы, учёт кылын турар дептери чок. Минералдыг чемишчидилгелерни хөөн-шөлдерге сөөртүү-биле совхозийн тракторлуг тургускан. Ону сөөртүп чедирип, шөлче чажыр турарының шынары багай, агрономнар хынаап көрбейн турар. Органиктиг чемишчидилгелериниң сөөртүдгезин эгелээн. Бо совхозтуң төп шаңында 1972 чылда сөөртүп эккелген минералдыг чемишчидилгелер ам даштаалдыр кадын калган, ажык черде ажыглаттынмайн чыдар.

«Барлык» совхозтуң төп шаңында картофель складында ажылдан турар улус-даа чок болду. Картофельди күзүн шөлден эккелгеш уруп каан хевээр, арыглап-аштаваан, үрезин кылдыр урган 115 тоннаның чүгле 15 тонназын арыглаан, 20 ажыг тонна картофель доңган, ниитиан-биле мында картофельдиң 47 хуузу аарып, үрелген. Склад иштинде чогуур температуралыг режим тургуспазын, тускай градусник чок, картофельдиң кыры доңуп турар.

Картофель чүге арыглаттынмайн, улус эртер черде чер кырында мынчага дээр чыдарын совхозта ногаа талазы-биле харыылап турар агроном Соржу Саардан айтырарга, «чей албаан бис, ам бүгү ажылды кылырын планнаан» деп харыылап каар.

«Барлык» совхоз ногаа, картофель-биле Ак-Довурак хоорайның ажылчы чонун хандырар ужурлуг. Ынчалза-даа ол дугуржулга чыл бүрүде чедир күүседиттинмейн келген. Күзүн картофельди ажаарынга чеже хире үс-шак, ажылчын күжү негеттинмээн дээр. Ону ажаарынга чүгле совхозтуң эвес, а район төвүнүң, Ак-Довуракның ажыл-ишчилери киришкен. Мынчан тургаш ажаан алган үнелиг чемин мынчаар кадагалан болур бе?

Кызын доңуруп, үреп алгаш, чазын картофель үрезини дилеп чер кезиир, республикадан дашкаардан сөөртүр, хой машина-техника чарыгдан, улуг өртек-биле садары чыл бүрүде чанчыл болган.

«Шекпээр» совхозка бо чылын үрезинге 100 тонна картофель четпес. Ол хиреде складта картофельдиң кырындан 20—30 см хирези доңуп калган. Бо совхозтуң шаңында байдал барлыкчылардан дээредевес. Хораннып химикаттар складының эжин ажык, хаг-дынмас. Шаңда минералдыг чемишчидилгелер холушкак, тараа үрезинин урар ужурлуг складта үрезин фураж-биле холужуп чыдар. Ниитизи-биле ажыл-агыйларда тараа үрезини урар складтар бар, ону эки ажыглавайн, долдур үрезин урбайн турар. Үрезиниң хой кезии даштын шаңда, ажык черде чыдар.

«Хемчик» совхозтуң шаңында байдал өске ажыл-агыйлардан дээре-даа болза, шаңда хар аштаттынмаан. Картофель шыгжап турары эки, ышчалза-даа мында үрезинге 320 тонна картофель четпес, ону кайын алырын ам-даа дугурушпаан.

«Шекпээр», «Хемчик» совхозтарда минералдыг, органиктиг чемишчидилгелерни хөөн-шөлдерге сөөртүр ажыл чорбайн турар. Районда суг системазының эргеледи-биле дугуржун алган бис, өдекки ол сөөртүр деп тодаргай эвес харыыны ол совхозтарның удуртукчулары берип турар.

Ажыл-агыйларда тараа үрезиннери четчири-биле бардаа болза, оон шынары нуду, үстүү класстарның үрезиннери чок. Моңу садып, тывар болгаш шенеп, хынаар талазы-биле ажылды ажыл-агыйның удуртукчулары, агрономнар дарый чорудар херек.

Ниитизи-биле районнуң ажыл-агыйларында минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаан, хөөн-шөлдерге сөөртүп турары четпес. Барлык хөөзүнде «Хемчик» совхозче баар орук кыдыында бир машина минералдыг чемишчидилгени анаа-ла төп каан, кайы совхозтуу билдинмес.

Тараа, картофель үрезиниериниң шыгжамыры, оон шынары база-ла багай дээрзин үстүнде фактылар бадыткан турар. Мындыг байдал совхозтарда кол агрономнарның ажыл-агыйжы эвес, ыштыкы үеде «дыштаны бээр» чоруудан болуп турар.

Совхозтарда чемишчидилге сөөртүр болза, транспорт четчиря-биле бар. Бүгү техниканы быжыглап турган чемишчидилге төгер механизастаттынган звеноларны дарый тургузары чугула. Химикаттарның шыгжамырын экижидер ужурлуг. Оон шынгыы үчёдүн тургузун, хөөн-шөлдерге тускай норма-дүрүм өзугаар төгер херек.

Айыттынган четпестерни дарый чайладын, бүгү-ле организастыг ажылдарны дарый чорударын ажыл-агыйлар удуртукчуларындан, кол агрономнардан үе негеп келген.

Рейд бригадазының кежигүннери: **В. ЧАДАМБА** — улусчу контроль комитединиң даргазы, **Б. ДОРЖУ** — үрезин лабораториязының эргелекчизи, **Х. МОҢГУШ** — «Шынның» корр.

Улуг юбилейге 60 шалыпчы неделя

АНЫЯКТАР ОКТЯБРЬНЫҢ МАРЫЖЫНДА

Бистиң Төрээн чуртувустун алдарлыг юбилейинге уткуштур СЭКП ТК-га ленинчи комсомолдун Рапортунга ат салыр хүндүлүг эрге дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. «Октябрьның 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя!» деп шалыпчы эзлеп бистиң республиканың комсомолчу-аныяктарының 280 коллективтери, 65 муң ажыг ооллар, кыстары киржип турар. Оларның хөй кезии онгу беш чылдың бирги чылында планнарын болгаш бедиктеп социалистиг хүдээлгелерин чедишкиниг боттандырган.

ВЛКСМ Кызыл хоорхому, Эрзин райкому (бирги секретарылары Б. Байыр-оол, Б. Самбуу) олар планныг онаалдалар, социалистиг хүдээлгелер күүседиринче аныяктарны мобилизастаар талазы-биле организаторлар ажылды идепкейлиткен. Бо комсомол организациялары партияның XXV съездиниң шиитирлерни күүседиринге чедип алган чедишкиннери дээш ВЛКСМ ТК-ның шилчинир Кызыл туктары-биле шаңнаткан. Чижээ, Кызыл хоорайда комсомол эге организацияларының, комсомолчуларның, комсомолчу-аныяктар коллективтериниң хөй кезии эрткен чылгы социалистиг хүдээлгелерин чедишкиниг күүседкен. Олар Улуг Октябрьның 60 чыл ооң төлептиг уткуур талазы-биле уткуштур планнарны, бедиктеп хүдээлгелерин алгылаан.

Кызылдың даараныга фабриказының, республика типографиязының комсомолчулары онгу беш чылды 4 чылда, а оон баштайгы ийи чылын 1977 чылдың ноябрь 7-де күүседир дээш чарыштаң эгелекчилери болган. Ол патриотчу эгелээнкинин дегзээнгер республикада хөй.

Мал ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ. Аныяк малчыннар ортузунга социалистаг чарышты калбак нептерелдиг, дээштиг организастаарынче комсомолдуң Эрзин райкому улуг кичээнгейни салып келген. Оон түннелинде эрткен чылын мында 156 аныяк хойжунуң ийи кижизиин-не бирээзи төрүүр чүс хойдан 100 болгаш оон-даа хөй хураганы менди алган. Районда чеди сакманщик бүрүзүнүң бирээзи-ле сезонда 200 болгаш оон-даа хөй хураганы ап, үш чылдың планын күүседикен. А мында комсомолчу-аныяктарның хойжу ийи бригадазы төрүүр чүс хойдан-на 103 болгаш 106 хураганы камгалап ап, республикада рекордчу көргүзүглүг болгай. Бо дээрге районнуң аныяк хойжуларының шилиг алган мергежилиниге бергеннер, кызымаккай күш-ажылының, ВЛКСМ райкомунуң чарышты дээштиг организастаанының түнелеп-дир.

Эрзиниң «Коммунизмче орук» колхозунуң аныяк хойжуларының кыйгырым-биле «Төрүүр чүс хойдан-на — 100 хураган алыр» деп чарыш амгы үеде республикада калбаргай.

«Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, онгу беш чылдың онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр социалистиг чарышты организастаарын улам сайзырагайжыдары комсомол организацияларының чугула херээ болур. Ынчангаш партияның негелдеригге дүүштүр социалистиг чарышты организастаарына комсомол организацияларының ролюн, аныяк кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери чугула.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ооның дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалы, бүгү совет улус-биле бир демей, бистиң республиканың комсомолчуларын болгаш аныяктарын чаа-чаа ажыл-херекте сорук киирип турар. Республикада эвээш хөй комсомолчу-аныяктар коллективтери, аныяк ажыл-ишчилер патриотчу эгелээнкиннерин үндүрген.

Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы, Эрзиниң «Коммунизмче орук» колхозунуң № 3 хойжу бригадазы онгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планын 1977 чылдың ноябрь 7-де күүседирин шиитирлээн.

Кызылда урутлар баразының магазини садып алыкчыларны хандырарының культуразын бедидер, даараныга фабриказының комсомол организациязы продукцияның шынарын бедидер, «Тыва кобальт» комбинатта комсомол организациязы аныяк будүрүлгечилерин, специалистерин эртем-техниктиг чогаадыгаже хаара тударының комплекстиг программазын чөвүлеп

АМЫДЫРАЛДЫҢ БҮГҮ ТАЛАЛАРЫНГА

Онгу беш чылдың планныг оныаалдаларын болгаш бедиткен хүүсалгелерин хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар херекке Тываның 4 муң ажыг кежигүнүг лекторлар отрядының эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турарының дугайын республиканың «Билиг» нитилел организациязының чоокта чаа болуп эткен XII отчёт-сонгулдалы конференциязына илеткен кылган ук нитилелдиң баштаар чериниң даргазы В. А. Копеёл болгаш санал берген оске-даа делегаттар демдеглээн.

«Билиг» нитилелиниң республика организациязы отчёттуг үениң дургузунда областың партия организациязының удуртулгазы-биле бодуун ажыл-чорудулгазын, лекция пропагандазының аргаметодтарын сайыраңгайкыдарынче, оон ажыктыг чоруун белидиринче, ажылчы чоннарның коммунистиг үзел-бодалын хевирлеп тургузарынче, хоорайның база көдөөниң ажыл-ишчилерин республиканың мурнунда тургустунган сорулгаларны чедишкиниг күүседиринче мобилизастаар ажылдарже угландырып келген. Нитилелдиң эге организацияларының ажыл-чорудулгазын идепкейжидер, съездиниң материалдарын таныштырар ажылга лектор бүрүзүн хаара тудар талазы-биле республиканың бүгү лекторларына кыйгырыгны Кызылдың болгаш Тандының организациялары хүлээп алган турган. Бо болгаш оске-даа организас-массалыг ажылдарның ачызында съездиниң шиитпирлерин чонуун бүгү кезектеринге тайылбырлаан чедирер ажыл бедик деңнелге эртнеп. Съезд материалдарынга хамаарыштыр нитилелдиң эге организацияларының лекторлары нитизи-биле 3 муң ажыг лекцияны номчаан.

Боо-чепсекти бүдүрерин соксадыр, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Стокгольм кыйгырыының адаанга ат салыышкынының үезинде чер-черде эге организацияларның ажылы онза күштелген турган. Ук кампанияны чорударынга белеткелдиң үезинде «СЭКП-ниң XXV съездизи тайбың, демократия, социал деңнилге дөөш демиселдиң сорулгаларының дугайында», «Тайбының хамгаалаары болгаш быжыглаары — тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң чугула сорулгазы» деп темаларга лекцияларны ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастаар херекке лекторлар эвээш эвес үлүг-хуузун киирген.

Ындыг болзажок съездиниң материалдарын ханы болгаш комплекстиг пропагандалаарының база өөренириниң, совет нитилелдиң социал-политиктиг хогжүлдезинниң айтырыларын, сайыраңгай социалистиг нитилелдиң хогжүлдезинин, чедишкиннерин, коммунистиг нитилел харылзаалаарының хевирлеттинин турарының, амыдыралдың совет хевирилин дугайында айтырыгларны чонга чедингирибиле тайылбырлаар, лекция пропагандазын амыдырал-биле ханы холбаар ажылда четпестерниң барын санал берген делегаттар чөптүү-биле шүүмүүлээн.

Янзы-бүрү темаларга өйнчаңгыс лекция номчуурундан лекцияларны кандыг-бир айтырыгга хамаарыштыр темалар аайы-биле номчуурунче шилчиир айтырыг чамдык районнарда болгаш эге организацияларда ам-даа шиитпирлеттинмээн. Маңаа доктаамал ажылдаар лекторийлер, улус-ту университеттер дөөш ышкаш массалыг пропаганданың ындыг арга-методтарын долу ажыглаарының ажыктыын «Билиг» нитилелиниң Кызыл хоорай организациязының баштаар чериниң даргазының оралакчызы И. А. Ильин бодунуң саналынга чугаалаан.

Тудуг экономиказының талазы-биле улустуг университеттиң кичээлдеринге база хоорайның улуг-улуг кварталдарының чанында кылгыдаан чайгы шөлүгештерге лекторларның номчуп турар лекцияларынга чоп хөй чыглып турар. Эрткен чылдан эгелээш дээди өөредилге черлериниң башкылары, эртем ажылдакчылары лекцияларны циклдер аайы-биле номчуурун практикалаан эгелээн.

Ындыг болзажок күш-культура болгаш спорт хереэн нептередириинге база аныктар кижизидилгезинге хамаарышкан лекцияларның эвээш ажылдан кылдынын, номчуттунуп турарын ол шүүмүүлээн. Кызылда тудугжу Ельшова, чоллаачылар Зюзин, Галайко дээн ышкаш мурлакчы кижилер хөй. Оларның ажылының дүжүлгазын нептередиринче кичээнгейни күштелдирип эгелээн. Оларга тускай лекторийлерни ажыктаан. Амыяк кижиниң хамааты хүлээдгезинин, нитти культуразының, ажыы-чаңының, амыдыралдың совет хевирилин өскүзүгай талаларының дугайында тематиктиг лекцияларны пятнипа санында организастаан турар. «Коммунизмниң херели» колхозтуң лекторлары номчуур лекцияларын чонуң тус-тус кезектеринге хамаарыштыр тургузуп ап турар. Пенсионерлерге, өг-бүле эвээ хероженнерге лекция номчуур хүннерин тускайлаан.

Конференция чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүдээн алган.

Республиканың «Билиг» нитилелиниң пленум кежигүннерин конференция сонгаан. Бирги организастыг пленумга баштаар чериниң даргазынга В. А. Копеёл, харыысалгалыг секретарынга С. И. Шуклин сонгуткан.

С. МААДЫ.

Тыва АССР талазыбиле РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлөөлекчилериниң соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ДЫҢНАДЫЫ

«РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлөөлекчилериниң соңгулдаларының дугайында» 1976 чылдың ноябрь 12-де РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын болгаш «Тыва АССР талазы-биле РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарымның улус төлөөлекчилериниң соңгулдаларын чорударының хуусаларының дугайында» 1976 чылдың декабрь 1-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын өзугаар 1977 чылдың январь 10-дан февраль 10-га чедир республиканың девисиззеринге РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлөөлекчилериниң соңгулдалары болган.

Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш албан-хаакчыларның нитти хуралдарынга, а ол ышкаш соңгуучуларның чурттап турар черлериниң аайы-биле оларның хуралдарынга РСФСР-ниң район болгаш хоорай улус судтарының 1580 улус төлөөлекчизин соңгаан.

Улус төлөөлекчилеринге соңгутканнарның аразында ажылчыннар болгаш колхозчулар 37,9 хуу, херээженнер 52,9 хуу, СЭКП-ниң кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар 40,7 хуу болган. Улус төлөөлекчилериниң нитти санының 56,6 хуузу бир дугаар соңгуткан кижилер болур.

Улус төлөөлекчилериниң соңгулдалары организастыг, РСФСР-ниң Конституциязыбиле, РСФСР-ге суд тургузуушкунунуң дугайында Хоойлу-биле болгаш РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының соңгулдаларының дугайында Дүрүм-биле долу дүүшкен эртнен.

делегей бо хүннерде

Чепсекти дүжүрер талазы-биле комитет ажылын катап эгелээн

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсекти дүжүрер талазы-биле комитеттиң часкы сессиязы февраль 15-те Женеваның Нациялар ордузунга ажыттынган.

Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, ядролуг чепсекти кызырары болгаш оон соонда чок кылыры, массалыг узуткаашкынның чепсектеэнинин чаа хевирлерин база ындыг чепсектиң чаа системаларын чогаадын кылырын болгаш бүдүрүп үндүрерин хоруудаары, күүнелериниң шериг бюджеттерин кызырары болгаш оске-даа ындыг чугула айтырыгар сессияның кичээнгейин хаара туткан.

Совет Эвилели бодунуң күүсеннишкиннерин тайбың болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дөөш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дөөш улам ынайгы демиселдиң СЭКП-ниң XXV съездизинге ажылдап кылган программазын амыдырал боттандырарынче углаан деп, баштайгы хуралга чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи В. И. Лихачев онзалан демдеглээн.

Чепсекти дүжүрер талазыбиле комитеттиң мурнунда турун турар сорулгаларга доктаалгаш, совет төлөөлекчи КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязынга Совет Эвилелиниң чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсекти дүжүрер талазы-биле идин үндүрген тайылбыр «бижиниң ужур-дузазын онзалан демдеглээн.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин долузу-биле болгаш бүгү-нитти хоруудаарын боттандырарының соңгаарладый болбазын ССРЭ-ниң төлөөлекчизи бодунуң чугаазынга онзалал айыткан. Ындыг чепсектиң шенелделерин бүгү-нитти хоруурунуң дугайында дугуржуушкунну чедин алыр сорулга-биле ядролуг эвес чурттарның бөлүүнүң киржиллезибиле ядролуг чепсектиг бүгү күүнелерин чугаалажыышкыннар чорударынче кыйыртан Кол Ассамблеяның резолюциязын амыдыралга күүседиринің эргежок чугулазын од айыткан. Ындыг керээни белеткээринге чепсекти дүжүрер талазы-биле комитет ажыктыг рольду ойнап болур.

Эгелей берген сессияга массалыг узуткаашкынның чепсектериниң чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектиң чаа системаларын чогаадын кылырын база бүдүрүп үндүрерин хоруудаарының айтырыгларын болгаш химиктиг чепсекти хоруур дугайында чогаадыкчы чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээрин идепкейлин-биле чугаалажып көөрүнче совет төлөөлекчи комитетти кыйырган. Чепсекти дүжүрериниң талазы-биле Совет Эвилелиниң күжениишкиннери болза чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсекти дүжүрер дөөш демиселге ССРЭ-ниң ханы түткүлүнүң хереченин болур деп, ол онзалап демдеглээн. Оон-биле холбаштыр Тулага бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Чепсекке артык күштүг болурунче эвес, а оларны кызырарынче, шериг талазы-биле удурланыштыр турар чорукту кошкадырынче угланыышкын болза бистиң политикавыс болур».

Февраль 15-те хуралга АКШ-тың, Мексиканың болгаш Италияның төлөөлекчилери база санал бертеннер.

Вашингтонда чаа администрация чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын бирги чергениң ужур-уткалыг деп санаанын АКШ-тың делегациязының баштыны Леон Слосс медеглээн. Чепсекти дүжүрериниң хөй талалыг айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарынын дугайын чепсекти дүжүрер талазы-биле комитетке үргүлчү дыкнадыр деп шиитпирлээн бис дээрзин ол чугаалаан.

Бургас—Болгария Улус Республиканың үлетпүрүнүң болгаш культуразының улуг төвү.

ЧУРУНТА: хоорайның чаа району.

София—пресс—СЭТА-ның фотозу.

АКШ-ТЫҢ КҮРСЕКРЕТАРЫНЫҢ ЧООККУ ЧӨӨН ҮҮКЧЕ ЧОРУУШКУНУ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс Чоокку Чөөн үүктүң чурттарынче чеди хонуктуг аян-чорууынче үнүүкен. Ол Израильге, Египетке, Ливанга, Иорданиянга, Сауд Аравиянга, Сириянга баар болгаш ол күрүнелериниң удуртукчуларыбиле чугаалажыышкынар кылыр. Ол чоруушкун болза Чоокку Чөөн үүкте байдалдың дугайында «фактылар болгаш информациялар чыын алыр» сорулгалыг деп ында албан хуузу-биле чарлаан.

С. Вэнс Вашингтойдан ужудун чорударының мурнунда медеглел кылган. Чоокку Чөөн үүктүң аайлап таарыштырылгазының бүгү бергезин билип тур мен деп чугаалаан. Оон соозу-биле алырга, ол аныңчорук Чоокку Чөөн чүк кризизин шиитпирээри болдунуп болурунга президент Дж. Картериниң бүзүреленинин илерээшкини болуп турар.

Чоокку Чөөн үкке аайлап таарыштырылганың тодаргай планнары АКШ-та чок болуп турар чорук күрсекретарының аян-чоруун дыка нарыыдадын турар деп, америк хайгааракчылар демдеглеп турар. Кандыг-бир айтырыгга толаргай харыылар-биле ол Вашингтонга эвээ келир деп, специалистер кордавайн турар деп «Балтимор сан» солун бижээн.

Ол районга тайбың аайлап шиитпирлээшкинге идиг бөөрин Израильдиң күзевейн турарын КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның чоокку эрткен хүннерде Чоокку Чөөн үкке аян-чоруу көргүскен дээрзинче ында кичээнгейни угландырын турар. Тель-Авив Каттышкан Штаттардан ап турар деткимчезин бодунуң эжелекчи политиказын үүлдүгүүнүнге кылдыр көрүп турар.

РЕАКЦИОНЕРЛЕРНИҢ ХООЗУН СЕМЭЭШКИННЕРИ

ЛИМА. (СЭТА). Улуг буржуазияның эрге-ажыктарын илергейлеп турар чамдык парлалга органнары Перуга антикоммунистиг кампанияны өскүдүп үндүрерин орааладжын турар деп, Перуның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Хорхе Дель Прадо «Унидад» солунга бижээн. Өөчүк-чоңгөчилер ажылчы чоннарын мурнакчы отряды — Коммунистиг партияның Перуның политиктиг амыдыралынга ойнап турар ол ролюн кара өжегээр хажыдын, партияга чоннуң таарымнас чоруун болдурарын орааладжын турар. Массаларның ортузунга Компартияның күжүн болгаш салдарын медерел билгеш, барының үзелдиг болүктер ол салдарны кошкадыр дөөш болдунар бүгү-ле үүлдерин кылын турар.

Иштики реакцияның организастан турары антикоммунистиг кампания—ол дээрге ажылаттынган факт эвестир. Ол болза буржуазияның делегей масштавынга чорудун база аайлап таарыштырып турары кампанияның кезээ-дир деп, Хорхе Дель Прадо демдеглээн. Социалистиг чурттарның улустарының коммунистиг партияларының удуртулгазы-биле чедип ап турары экономика, эртем, культура талазы-биле, өзулуг демократияны хогжүдерингe канчзардаа аажок улуг чедишкиннери янзы-бүрү антикоммунистерниң өскүзүн-кылыын хайындырын база оларны дувүредип турар.

Перуның Компартиязын бактаан реакционерлериниң хей-хоозун орааладжыышкыннары буурап дүжер деп, ПКП ТК-ның Чиңгине секретары онзалан демдеглээн. Оларның Компартиягa халдан турар чоруу ажылчы чоннарның эрге-ажыктарының оң-не хажык чок илередикчилери болгаш камгалакчылары коммунистер болуп турар дээр ол маргыш чок фактыны бадыткап турар.

МАССАЛЫГ МИТИНГИЛЕР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Тур шериг административтиг чөвүлелдиң (ТШАЧ) шиитпирлерин деткээн массалыг митингилер болгаш чыскаалдар бо хүннерде Эфиопияның бүгү-ле районнарында болуп турар. Оларның киржикчилери чаа нитилелди тургузарынче орукту ажыктан революцияның чаалап алышкынарын камгалаар ыжыг шиитпирлиниң дугайын медеглеп турар. Чуртту шилип алган оруундан чайладырын орааладжын турар иштики болгаш даштыкы реакцияның семээшкиннерин олар киленнин-биле буруу шаап турар.

Шоага, Аруссуиге, Каффага, Воллога болгаш оске-даа можуларга болгулаан митингилерге база чыскаалдарга он-он муң кижилер киришкен деп, Эфиопияның медээлер агентилели дыңнаткан. Кызыл далайның эриинде Ассаб портка болган массалыг чыскаалдың киржикчилери Эфиопияның чаңгыс эвинге удур реакцияның семээшкиннерин үзе шаварын пегээн.

Найысыалдың ажылчы чоннары ТШАЧ-ны деткээн массалыг митингилериниң болгаш чыскаалдарның үезинде чажыт болүглежиишкининиң чазакка удур өөнчүк-чөңгөзлерин киленнин-биле сойгалап турган. Үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларның программазын бүрүү-биле деткин турарының дугайын ажылчы чоннар чорудун турар чагааларынга, митингилериниң резолюцияларынга медеглеп турар. Революция хүн келген тудум-на улам күштелип, революцияның чаалап алышкынарын камгалаары-биле бүгү-ле үүлдерни кылырынга белен калбак улус массаларның политиктиг медерели база организастыг чоруу өлүп турар.

КОМИССИЯНЫҢ ХУРАЛЫ

ВЕНА. (СЭТА). Нефть үндүр садар чурттарның организациязының (ОПЕК-тиң) штаб-квартиразында оон экономиктиг комиссиязы бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Хурал чажыт байдалда өртүп турар. Ол чериниң хайгааракчыларының демдеглеп турары-биле алырга, комиссия кол кичээнгейни суук одаар үүзүге кол өртекти тургузарын чаңгыс аай коорун ажылдан кылдынын, номчуттунуп турарын ол шүүмүүлээн. Кызылда тудугжу Ельшова, чоллаачылар Зюзин, Галайко дээн ышкаш мурлакчы чазакка удур өөнчүк-чөңгөзлерин киленнин-биле сойгалап турган. Үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларның программазын бүрүү-биле деткин турарының дугайын ажылчы чоннар чорудун турар чагааларынга, митингилериниң резолюцияларынга медеглеп турар. Революция хүн келген тудум-на улам күштелип, революцияның чаалап алышкынарын камгалаары-биле бүгү-ле үүлдерни кылырынга белен калбак улус массаларның политиктиг медерели база организастыг чоруу өлүп турар.

Кол өртекти барын-ла 10 хуузга өстүргени балдингир болгай. Ол хемчегни эрткен чылдың декабрьда Катарга болган организацияның нефть үлетпүрүнүң министрларының конференциязының шиитпирин өзугаар чоруткан. Сауд Аравия болгаш Каттышкан Араб Эмираттар бодунуң нефтизинге өртекти чаңгыс тала-биле үүлге 5 хуузга өстүргенчер. Катарга хүлээн алдынган шиитпирдерин күш чок болдурары-биле америк нефть компаниялларынга күткүткен Сауд Аравия бодунуң нефтизин бүдүрүп үндүрериниң болгаш дашкаар үндүр садарын дүргенилге улгаттырган. Ол хемчег оске күүнелериниң нефть садарының байдалын баксыраткан болгаш ОПЕК-тиң иштинде чөрүлдээлерни чидиглендирген.

ОПЕК-тиң болүктериниде демдеглеп турары-биле алырга, чиг нефтиниң янзы-бүрү сорттарынга өртектерин тургузарының айтырыгларын эксперттер чугаалажып коор. Олар организацияның кежигүннери чурттарының боттуг орулгаларының деңнелинге делегей инфляциязының багай салдарын база чугаалажып коорлер.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

Культура талазы-биле Тайбының шаңналын февраль 16-да ССР Эвилелиниң Улуг театрынга тывыскан. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ол шаңналын алдарлыг коллективке улустар аразынга тайбынны, ыйыралды болгаш бот-боттарын билчир чорукту бызыглаарынга идиг берген классиктиг болгаш амыы үениң уран үүлүүнүң шылгарангай чогаалдарын тургузарынга ачы-хавыяазы дээш база театрны тургускан хүнүнде бөөр 200 чыл болганы-биле холбаштыр тывыскан.

Шаңналды тыысын тура, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиңгине секретары Ромеш Чандра ССРЭ-ниң КАУТ-тың мастерлеринге үүреткен ханыындан байыр чедирген болгаш оларга чогаадыкчы чаа чедишкиннерни күзээн. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко харыы сөз ап үүве чугаалаан, коллективтиң өөрүнүн четтиргенки илереткен.

Тайылбыр булуңу:

Кагжыкчылар-чөрүжүкчүлер

Дээди деңнелге французбарыын-герман 29-ку чөвүлел хурал чоокта чаа Парижке болган. Францияның президентизи В. Жискар д'Эстен биле Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Г. Шмидт кол нургулайында ийи чурттуң экономиктиг политикаары-биле, а ол ышкаш ядролуг дериг-херекселдерин экспорттаары-биле холбаалыг нарын айтырыгларны чугаалашкан.

Чээрби тоску ужуражыышкын французбарыын-герман кады ажылдажылгага «чаа улуг идигни берген» дээрзиниң дугайында буржуаз тайылбырлакчыларының хөөн чазаан түүнелдери турзажок, дыка хөй айтырыгларын, ылангыя капиталистиг чурттарның удуртукчуларының бо чайын Лондонга эрттирер кылдыр планнаттынып турар чөвүлел хуралының хүн чурумунуң айтырыгларының талазы-биле шыңгыы чөрүлдээлер ийи чурттуң аразында артпышаан.

Ийи чурттуң аразында харылзааларга хамаарышкан ханы чөрүлдээлер «Нитти рынокту» шугуму-биле база илергейлеттинин келген. Франция ол бөлүглежиишкинге политиктиг удуртукчу болурун көрдап турар, ынчаарга Барыын Европаның экономика талазы-биле эн улуг күүнезин болу берген Барыын Германия Франциягa удурланыштыр туржуп турар. Мында хүштерниң деңзигүүрү Парижке илергей-ле ажык чок кылдыр тургустунуп кел чыдарын, чижээлээрге, мындыг чурагайлар база чугаалап турар: Францияның ГФР-биле садыглажыышкынында дефицит карышкаа эткен чылын ийи катап өскен болгаш 12 миллиард франк акша четкен. Рейнниң, тодаргайлаарга, барыын-герман концернинерниң капиталдарын ап турар чурттарының аразында Франция бирги черни эзлей берген. Ынчаарга французтар ГФР-ниң даштыкы инвеститтериниң аразында чүгле алдыгы черни эзлеп турар.

Сөөлгү үеде француз-барыын-герман харылзааларының дээрикде чаа кара булуттар диргели берген—ядро технологиязын үшкү чурттарже экспорттаары-биле холбаалыг чөрүлдээлер тыптып келген. Ядролары чок чурттарже, оларның аразында ядролуг чепсектиң нептерелин бөлдүрбес дугайында керээге ат салбаан ындыг-даа чурттарже атом үлетпүрүнге ажыглаар дериг-херекселдерни бөөр дугайында коммерлиг улуг керээлерни ол ийи чурт сөөлгү чылларда чарганы билдингир болгай. Чижээлээрге, Германияның Федеративтиг Республиказы Бразилияга атом күжү-биле ажылдаар 8 улуг электростанцияны, а ол ышкаш уран арыглаар болгаш хереленген одаар үүлүг сайыраны ажылдаар бүдүрүлгелерни тудар дугайында дугуржулганы 1975 чылда 4 миллиард доллар нитти түнге чарган. Франция бодунуң эзлчээнде Пакистанга, Мурнуу-Африка Республикага (делегейниң хөй-хөй чурттарынга чөптүг килеңнээшкининиң болгаш удурланыышкынарның чалгыын хайныктырган) база Иранга ядролуг дериг-херекселдерни садар дугайында каш-даа керээлерни чарган.

Ынчаарга эрткен чылдың декабрьда Францияның чаалаа ядролуг одаар үүлүг сайыраны ажылдап кылыр талазыбиле үлетпүр машиналарын үшкү күүнелерге садарының ийи талалыг керээлеринге ат салырын онза айтыышкын болгужеге чедир француз компаниялларга хоруудаар дээн шиитпирни хеп-хенертен хүлээп алган дээр. Бонн-биле баштайгы чөпшээрежилге болгаш сүмележиишкиннер чокка хүлээп алдынган ол хемчегни Германияның Федеративтиг Республиказынга иле-ле кылыктаныышкын-биле уткаан. Ол хемчегни Боннуң Бразилиябиле дугуржулгазынга хажыызындан согуушкун кылдыр көрген.

Чүү болганыл ынчаш? Чүвенин ужуру чүл дээрге, ядролуг күүнелериниң бирээзи болуп турар Франция «атомнуг клуб» кежигүннериниң санын көвүдедир хөөн чок болуп турары болур. Барыын Германияның Бразилияга атомнуг чепсек бүдүрүлгелерин тургузарын Франция аажок оваарымчалыг көрүп турар, чүге дээрге Германияның Федеративтиг Республиказы хажыы орукту таварты бодунуң атомнуг чепсектиг болган турарының оруун ажыдып аптып чадавас дээш Франция карызын турар.

Ынчангаш Парижке дээди деңнелге болган эдилегиг ужуражыышкынның киржикчилери хөй-ле темаларны чугаалашкан. Ынчалаажок Барыын Германияның салдарлыг «Штутгартер цайтунг» солунунуң херечилеп турары-биле алырга, ол чугаалажыышкынар «Парижтиң болгаш Боннуң аразынга эн чугула айтырыглар дугайын чаңгыс эпти чедин алырынга чедирбээн». Ол санал-онал-биле чөпшээрешкейн базарының аргазы чок.

40 ажыг чылдың иштинде америк империализмниң камгалалы-биле база деткимчези-биле Никарагуада Сомосаның өг-бүлезинин диктатуразы тергиидеп келген. Ол диктатура Төп Американың ол бичии чуртунуң чурттакчы чонунга санап четпее халапты чедирген. Никарагуажыларның хөй кезииниң салым-чолу болза аш болгаш ядаңгай чорук, бижик билбее чорук, аарыг-аржык, эрге чок чорук болгаш нургулайында Сомосаның өг-бүлезинин кежигүннеринге, империалистиг монополияларга хамаржып турар бүдүрүлге черлериниде аар-берге ажыл болур.

Чуртта кыптыгып өзүп орар хосталгалыг патриотчу шимчээшкинни базарынче үүткүп, диктаторжу өзу-чурум чили фашистер ышкаш каржы-дошкун истеп сүрүүшкүн политиказын күштелдирген. Никарагуаның амыдыралында өлүрер, тудуп хоруудаар, хилинчектээр чорук доктаамал болуп турар.

ЧУРУКТА: чурттуң найысылалы Манагуаның кыдыында ядыларның чурттап турар району.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕДЭЭЛЕР

Чурукчулар дугайын бижээн

Эрткен чылын болуп эрткилээн «Күш-ажылга алдар!» деп Бүгү-эвилелдиң болгаш «Совет Россия—5» делгелгелериң мурнунда эрткен зона делгелгелериниң дугайында «Бистиң үе-чергелеривис» деп номну Ленинградтың «Художник РСФСР» ном үндүрер чери парлаан. Номда кирген материалдар зона делгелгелериниң сайгарылгазынга үндезилеттинген. Ында искусствовед А. Алексеевтиң «Сибирьниң бөгүнгү чурукчулары» деп үүлү Томскиге эрткен «Социалистиг Сибирь» делгелгениң түңнелдеринге хамаарышкан. Делгелгениң дээре чогаалдарының арызында РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу С. К. Ланзының чуруктарын, РСФСР-ниң И. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады Х. К. Тойбу-Хаанның сиилбээни С. К. Токаның скульптура портредин база адаан.

Биче скульптурага хамааржыр даштан кылган сиилбилгелер дугайында мынча дээн: «Тыва улустуң шаг-шаандан хөгжээн уран сиилбилгези ханы дөстерлиг, чаңчылдарлыг болгаш бо хүннерде профессионал бедик деңнелде четкен. Ол талазы-биле Р. Аракчаа, Б. Байынды, Х. Хертек, Д. Дойбухаа, К. Саая болгаш өскелер-даа чедиишкинниг ажылдап турарын делгелгелер көргүскен. Кол сорулга болза чоннуң бурунгу уран үүлүнүң чаагай, чараш талаларын камгалап, улам сайзырадыры болур».

Сибирьниң чурулга уран үүлүн сайзырадырының хөй талалыг айтырыгларын А. Алексеев бодунуң үүлүнде көдүрген.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва.

Звездныйның театры

Звездный суурда «Таежник» клубтуң бот-тывыңгыр шии коллективинге БАМ-ның барыын участогунда бир-ле дугаарында улусчу театр атты тывыскан.

Театр уран үүлүнүң элээн каш ынакшылдыглары Звездныйның чаа школазынга баштайгы репетицияга чыглып келген үезинден бээр чүгле ийи чыл эрткен. Ам коллективте алдандан хөй актёрлар бар.

Амгы үеде бот-тывыңгыр артистер А. Гельманның «Партком хуралы», В. Розовтуң «Куда дүшкен хүнде», А. Арбузовтуң «Мээң кээргенчиг Марадым» деп шиилерин белеткеп турарлар.

Коллективтиң репертуарында А. Арбузовтуң «Даң бажында хоорай» болгаш А. Фадеевтиң романы-биле «Аныяк гвардия» деп шиилер бар. Оларның сөөлгүзү онза чедиишкинниг болган. Клубтуң залы шыгырт долу турда ол шиини сес катап көргүскен. Звездныйның аныяк актёрларының оюнун кожазында Магистральный суурнуң, Ангарскиниң, Братскиниң, Усть-Кутаның театрга ынакшылдыглары адыш часкап, улуг сонуургал-биле көргеннер. Бот-тывыңгыр уран үүлүнүң фестиваалынга артистер лауреаттар болган, а шиини улусчу театрларның болгаш шии коллективтериниң зона көргүзүлгезинге көргүзер.

Магистральдың тудуунга чоруп чораан профессионалдыг артистер бот-тывыңгыр коллективке улуг дузаны көргүскеннер. «Таежникке» МХАТ-тың, Москваның сатира театрының, Ленинградтың ленинчи комсомол аттыг театрының, Иркутскиниң область театрының артистери-биле ужуражышкыннар болгулаан.

М. СОВЕНКО,
(СЭТА-ның корр.).
Звездный суур,
БАМ-ның барыын участогу.

Көдээ суур болгаш культура одаглары

ХАРЫЫСАЛГА ЧОКТА

Кышкы кежээлерде

Сес дугаар агитквартира. Чоок-кавының маңаа хамааржыр чурттакчылары чыглып, кижи бүрүзү-ле чай-кызыг чок эжылдан хүнзээн-даа болза, чанчыккан аайы-биле чедип келгилээн.

Бот-тывынгыр артистер сцеэага дег тургулапкаш, хөйнүн ырын күүседип кириткен. Улуг Октябрьны, партияны, Төрээн чуртту алган мактаан ыры, шүлүк улажып-ла тур. Бот-тывынгыр артистерниң оюну ам-даа экидир чогуп бышпаан-даа болза, көргүзүгнүң кинти уг-шин тодаргай билдинип турду. Баян-биле уделгеде—совхозтуң кол агроному Кара-оол Хертек, башкы Клара Ооржак нинти удуртулганы холда алган.

Ол кежээки концерт белеткелинге ог-бүлелериниң эр-хөрөөжен эллери кады келгилээн. Тааланчыг ырлар куттулуп, танцы-самны хөгжүм, шоодуг солуп, улам-на сонуургачыг апар чыткан. Ынчалза-даа агитквартираның концерт көргүүнге үнелел бээр сорулга салбаан бис, чүге дээрге ону тускай жюри комиссиязы көрүлде соолунде үндүрер.

Сес дугаар агитквартирага хамааржыр турар чурттакчылар колдуунда специалистер. Назы-хар талазы-биле алыр болза хып дээн алыяктар мында эвээш, ынчалза-даа черле чүткүлдүг улус чораан. Бо дээрге Кызыл районуң Шамбалыг суурга агитквартиралар концертинге белеткел үезинде эскерген чүүлүвүс-түр. Типлекчи болган агитквартaлдың чурттакчылары Шушенское суурже, ийиги черни эллээнер Ак-Довуракче экскурсия баар. Ону чедип алырыгга үлегерлиг корум-чурум, культурауг амыдырал-чуртталга, эң эки чаагайжыдылга, уругдарыг кижизидилгези дээш барымдаалаар негелделер-ле хөй. Эң тергиннеринде тергиннери шылгаран үнери чугаажок.

Библиотекага кире дүжээл

Оон мурнунда хүп партия организациязының секретары Маадыр-оол Монгуш-биле кады база маңаа чораан бис. Клуб-даа, библиотека-даа хаалгыг болган. Бо удаада келиримге библиотекарь Ооржак Хүлер номчукчуларга номнар шилип берген, чамдыктарынга чаа номнарны сүмелээн тур. «Агитквартиралар концерти болур, аңаа белеткенип тур бис» дээн чугаалар ол хүннерде суурда дыргын барган. Библиотекага база-ла ындыг болду. Ында бир башкы тыва чогаалчыларның номнарын ажыл көргөн, таарымчалыг шүлүк шилээн олур. «Интермедиялар шилип алыр чыынды болза, баснялардан чүү барыл» дээн айтырыглар баа бо-ла дыңналыр. Улусту чогаадылга бажыңының бо талазы-биле үндүрүп турар номнары эвээш чоор бе?! Ындыг бодал база сагышка кирер. Репертуар чыындыларын, ылангыл тыва дылга, доктаамал парлаан турары кончуг чугула болгу дег.

Ийи аал ишти чурттаар бажыңын бир талазын библиотека кылдыр тускайлап каан. Чогум иштинге кире бээрге черле багай эвес библиотекажыгаш чораан. Хүлер Одан-ооловна тускай специалист эвес-даа болза, онаашкан ажылын хире-чергези-биле кылып, харыысалгазын билип турар. Тускай делгелгелерни база кылган. Чижээлээрге, «Тыва —бистиң төрээн булунувус», «Партиянын XXV съездизинин шиитпирлерин —амыдыралга», оон аңгыда «В. И. Ленин дугайында чүү номчуурул», хамааты камгалалының дугайында база араганын коразы дээш өске-даа. Ном делгелгелерни удавас чаартыр деп турар.

Эрткен чылда планныг көргүүлгерин библиотека күүседип алган. 400 ажыг кижиге 5381 номну биичиткен. Библиотеканың ном фондузу шоолуг эвес. Чаа номнарны ап турар. Көдээ Совет акша-хөрөнгини тускайлап берип келген.

Суурнуң чурттакчы чону колдуу аныяк-өскен. Олар кандыг-даа номнарны ап номчуурунга сонуургалдыг. Совхозтуң ажылчыны Тамара Салчак, тудугжу Захар Монгуш, механизатор Сергей Маады дээш өске-даа он-он номчукчулар хөй номнарны ап номчаан.

Массалыг ажылдарже хаңылап кирери чугула. Библиотеканың бирги кварталда ажыл планы бар. Ону амыдыралга бүрүн боттандырар апаар. Чаңгыс кижи үүнү канчаптарыл, библиотека чөвүделин чаартып тургузар болза эки. Эң-не код четпес үүл совхоз бүдүрүлгези-биле библиотеканың аразында харылзааның чогу. Бо хүннүң чугула айтырыглары — Октябрьның 60 чылынга белеткел социалистиг чарыш, мурнакчы дуржулга дээш өске-даа үүлдер маңаа көскү черни эллээри албан.

Культуразы чок культура бажыңы

Шамбалыг суур—чоокта озуп хөгжүп эгелээн чаа суурларның бирээзи. Совхоз тургустунгандан бээр база үр болбаан. Ынчалза-даа мында тудуг-суур шапкын-на чоруп турар. Чергелештир чыскаалыкан чаа, чараш чуртталга бажыңнары, контора, МТМ, столовая дээш өске-даа тудуглар үүгле шамбалыгжыларны эвес, өске-даа кижилерни өөртүп турар. Аңаа кым чоргаарланмас боор.

Суурда бир доора кудумчужугашта (библиотека база бо кудумчуда) ийи аал ишти чурттаар бичии бажында Культура бажының тургускан. Чамдык фермаларда, бичии суурларда кызыл-булундан-даа бичии бажын-дыр ийин. Маңаа баштай келген кижи ону Культура бажыны деп черле кайын бодаар. Кандыг-бир эрги склад азы эллери шагда катташ, көжүп чоруй барган эзнзиргей бажың сагышка кирер. Даштыкы ханаларының штукатуразы дүшкүлеп, ойлугулай бергилээн. Культура одааның адрезин бижээн бижик безин чок.

Ады-ла Культура бажыңы (ону ынчаар доктаадып каан), оон иштинче кире бергеш, кижи база кайгаар. Кандыг-даа дериле, шимелде чок. Куруг ханалар: 30—40 хире сандай бар, олары бо-ла үрели бээр, удур септеп-даа турарла. Бажың бичин-даа болза, ону дерип шимеп, хирези-биле таарыштыр тургузуп алырының аргалары черле бар болбайн аан. Ону кым-даа кылбаан, ону кым-даа негевээн, ону кым-даа тоозаан. Чүге дээрге мында ээ бооп турар кижи чок, эрткен чылдың чайындан бээр Культура бажыңына беш директор солушкан. Маңаа ижигип ажылдаар кижи тывылбайн турар, кадрларның ажылга харыысалгазы кошкак, үнер-кирер чоруу хөй. Кедээ Совет (амгы даргазы Сюрюн Адыг-оол), партия организациязы (секретары Маадыр-оол Монгуш) дээш өске-даа харыысалгалыг эштер хоочураан аарыг дег шак мындыг четпестер-биле эштежип, ала-чайгаарлаар чоруктуң агымына алзыкан олуруп турар. Чаа Культура бажыңы туттунмаан болганда, амдыызында бар бажыңны тар, кызыы-даа болза, эки ажылгап, эдилеэе.

Ажыы-биле чугаалаарга, мында сцена-даа чок, кижи ажытталыр хепзиг өрээл-даа, көжеге-даа чок. Шамбалыгжылар оюн-концерт көргүзерде, байырлалдар эрттирерде шынап-ла эң таарымча чок байдалга таваржып турарлар. Чурттакчы чоп саңы чыл бүрү өзүп турар. Чайгы үеде харын погаан театрга оюн, концерт көргүзер, кыш соогу дүжергеманаа артистер-даа келбес деп чоннуң хомудан чугаалажып турары чөптүг.

Культура одагларына кадрлар шилиир, быжыглаар ажылды түс черниң хөй-нинти организациялары холга албайн турар. Душкан-на кижини ажылдадып каар, оон негелде-даа тургуспас, аңаа дуза-даа катпас. Шак ындыг чоруктуң үржүүдүн ол «кадр» ажылга үр-ле ызырымас. Бо «хоочураан аарыгы» райкүүсконм, оон культура килдизи (эргелекчизи М. И. Буянова) кажан «үзе эмнеп» экиртирил? Бо Культура бажыңында каш хонук бурунгаар база чаа кижи ажылдап кирген. Тус черниң хөй-нинти организациялары аңаа дуза чедирип, деткивес болза байдал база-ла эрги хевээр артар.

Шамбалыг суурга чаа Культура бажыңының тудуу эгелээ-ле ийи чыл чоокшулай берген. Бажыңның таваан салып, чаңында чылыдыга төвүүн бажыңын безин тудуп каан. Харыысалгалыг эштерден айтырып чугаалажырымга 60 мүн хире акша-хөрөнгини чарыгдаан деп турар. Ынчан Таңды районга хамааржып турган тудуг организациязы ону кылып эгелээн. Ам чаа район тургустунган, тудугну ким кылырыл? Ам база-ла чайгы чылыг хүннер кээрге, тудуг ыяжын сөөртүп, кезек хөделгеш, ара каантар бе?!

Чоннуң культурлуг дыштанылгаазынга, хостуг үе-шагын эрттиреринге таарымчалыг байдалды тургузарынче чүүн-даа мурнунда сагыш салыр ужурлуг турбуже, ону херекке албайн, чылзып, үе эрттирип турарга черле таарышпас.

Б. ДИРЧИН,
(«Шынның» корр.).

Библиотекага кире дүжээл

Оон мурнунда хүп партия организациязының секретары Маадыр-оол Монгуш-биле кады база маңаа чораан бис. Клуб-даа, библиотека-даа хаалгыг болган. Бо удаада келиримге библиотекарь Ооржак Хүлер номчукчуларга номнар шилип берген, чамдыктарынга чаа номнарны сүмелээн тур. «Агитквартиралар концерти болур, аңаа белеткенип тур бис» дээн чугаалар ол хүннерде суурда дыргын барган. Библиотекага база-ла ындыг болду. Ында бир башкы тыва чогаалчыларның номнарын ажыл көргөн, таарымчалыг шүлүк шилээн олур. «Интермедиялар шилип алыр чыынды болза, баснялардан чүү барыл» дээн айтырыглар баа бо-ла дыңналыр. Улусту чогаадылга бажыңының бо талазы-биле үндүрүп турар номнары эвээш чоор бе?! Ындыг бодал база сагышка кирер. Репертуар чыындыларын, ылангыл тыва дылга, доктаамал парлаан турары кончуг чугула болгу дег.

Ийи аал ишти чурттаар бажыңын бир талазын библиотека кылдыр тускайлап каан. Чогум иштинге кире бээрге черле багай эвес библиотекажыгаш чораан. Хүлер Одан-ооловна тускай специалист эвес-даа болза, онаашкан ажылын хире-чергези-биле кылып, харыысалгазын билип турар. Тускай делгелгелерни база кылган. Чижээлээрге, «Тыва —бистиң төрээн булунувус», «Партиянын XXV съездизинин шиитпирлерин —амыдыралга», оон аңгыда «В. И. Ленин дугайында чүү номчуурул», хамааты камгалалының дугайында база араганын коразы дээш өске-даа. Ном делгелгелерни удавас чаартыр деп турар.

Эрткен чылда планныг көргүүлгерин библиотека күүседип алган. 400 ажыг кижиге 5381 номну биичиткен. Библиотеканың ном фондузу шоолуг эвес. Чаа номнарны ап турар. Көдээ Совет акша-хөрөнгини тускайлап берип келген.

Суурнуң чурттакчы чону колдуу аныяк-өскен. Олар кандыг-даа номнарны ап номчуурунга сонуургалдыг. Совхозтуң ажылчыны Тамара Салчак, тудугжу Захар Монгуш, механизатор Сергей Маады дээш өске-даа он-он номчукчулар хөй номнарны ап номчаан.

Массалыг ажылдарже хаңылап кирери чугула. Библиотеканың бирги кварталда ажыл планы бар. Ону амыдыралга бүрүн боттандырар апаар. Чаңгыс кижи үүнү канчаптарыл, библиотека чөвүделин чаартып тургузар болза эки. Эң-не код четпес үүл совхоз бүдүрүлгези-биле библиотеканың аразында харылзааның чогу. Бо хүннүң чугула айтырыглары — Октябрьның 60 чылынга белеткел социалистиг чарыш, мурнакчы дуржулга дээш өске-даа үүлдер маңаа көскү черни эллээри албан.

Культуразы чок культура бажыңы

Шамбалыг суур—чоокта озуп хөгжүп эгелээн чаа суурларның бирээзи. Совхоз тургустунгандан бээр база үр болбаан. Ынчалза-даа мында тудуг-суур шапкын-на чоруп турар. Чергелештир чыскаалыкан чаа, чараш чуртталга бажыңнары, контора, МТМ, столовая дээш өске-даа тудуглар үүгле шамбалыгжыларны эвес, өске-даа кижилерни өөртүп турар. Аңаа кым чоргаарланмас боор.

Суурда бир доора кудумчужугашта (библиотека база бо кудумчуда) ийи аал ишти чурттаар бичии бажында Культура бажының тургускан. Чамдык фермаларда, бичии суурларда кызыл-булундан-даа бичии бажын-дыр ийин. Маңаа баштай келген кижи ону Культура бажыны деп черле кайын бодаар. Кандыг-бир эрги склад азы эллери шагда катташ, көжүп чоруй барган эзнзиргей бажың сагышка кирер. Даштыкы ханаларының штукатуразы дүшкүлеп, ойлугулай бергилээн. Культура одааның адрезин бижээн бижик безин чок.

Ады-ла Культура бажыңы (ону ынчаар доктаадып каан), оон иштинче кире бергеш, кижи база кайгаар. Кандыг-даа дериле, шимелде чок. Куруг ханалар: 30—40 хире сандай бар, олары бо-ла үрели бээр, удур септеп-даа турарла. Бажың бичин-даа болза, ону дерип шимеп, хирези-биле таарыштыр тургузуп алырының аргалары черле бар болбайн аан. Ону кым-даа кылбаан, ону кым-даа негевээн, ону кым-даа тоозаан. Чүге дээрге мында ээ бооп турар кижи чок, эрткен чылдың чайындан бээр Культура бажыңына беш директор солушкан. Маңаа ижигип ажылдаар кижи тывылбайн турар, кадрларның ажылга харыысалгазы кошкак, үнер-кирер чоруу хөй. Кедээ Совет (амгы даргазы Сюрюн Адыг-оол), партия организациязы (секретары Маадыр-оол Монгуш) дээш өске-даа харыысалгалыг эштер хоочураан аарыг дег шак мындыг четпестер-биле эштежип, ала-чайгаарлаар чоруктуң агымына алзыкан олуруп турар. Чаа Культура бажыңы туттунмаан болганда, амдыызында бар бажыңны тар, кызыы-даа болза, эки ажылгап, эдилеэе.

Ажыы-биле чугаалаарга, мында сцена-даа чок, кижи ажытталыр хепзиг өрээл-даа, көжеге-даа чок. Шамбалыгжылар оюн-концерт көргүзерде, байырлалдар эрттирерде шынап-ла эң таарымча чок байдалга таваржып турарлар. Чурттакчы чоп саңы чыл бүрү өзүп турар. Чайгы үеде харын погаан театрга оюн, концерт көргүзер, кыш соогу дүжергеманаа артистер-даа келбес деп чоннуң хомудан чугаалажып турары чөптүг.

Культура одагларына кадрлар шилиир, быжыглаар ажылды түс черниң хөй-нинти организациялары холга албайн турар. Душкан-на кижини ажылдадып каар, оон негелде-даа тургуспас, аңаа дуза-даа катпас. Шак ындыг чоруктуң үржүүдүн ол «кадр» ажылга үр-ле ызырымас. Бо «хоочураан аарыгы» райкүүсконм, оон культура килдизи (эргелекчизи М. И. Буянова) кажан «үзе эмнеп» экиртирил? Бо Культура бажыңында каш хонук бурунгаар база чаа кижи ажылдап кирген. Тус черниң хөй-нинти организациялары аңаа дуза чедирип, деткивес болза байдал база-ла эрги хевээр артар.

Шамбалыг суурга чаа Культура бажыңының тудуу эгелээ-ле ийи чыл чоокшулай берген. Бажыңның таваан салып, чаңында чылыдыга төвүүн бажыңын безин тудуп каан. Харыысалгалыг эштерден айтырып чугаалажырымга 60 мүн хире акша-хөрөнгини чарыгдаан деп турар. Ынчан Таңды районга хамааржып турган тудуг организациязы ону кылып эгелээн. Ам чаа район тургустунган, тудугну ким кылырыл? Ам база-ла чайгы чылыг хүннер кээрге, тудуг ыяжын сөөртүп, кезек хөделгеш, ара каантар бе?!

Чоннуң культурлуг дыштанылгаазынга, хостуг үе-шагын эрттиреринге таарымчалыг байдалды тургузарынче чүүн-даа мурнунда сагыш салыр ужурлуг турбуже, ону херекке албайн, чылзып, үе эрттирип турарга черле таарышпас.

Б. ДИРЧИН,
(«Шынның» корр.).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЦСКА ийиги черде

Шайбалыг хоккейге акы-дуңма шериглериниң Прагага болуп эрткен маргылдаазынга ЦСКА-ның хоккейжилери ийиги шаңналдыг черни алган.

Бистиң хөккейжилеривис Болгарияның шилиндек командазын 17:1 санга тиилээн. Түкнед оюн ЦСКА-ның хоккейжилери Чехословакияның «Дукла» деп командазының спорт-чулары-биле ойнаан, оларга 4:5 санга уттурган. Удурланыкчызының хаалгазынче Михайлов ийи шайбаны, Цыганков биле Петров бир-бир шайбаларны киргеннер.

Шайбалыг хоккейге акыдуңма шериглериниң Прагага болуп эрткен маргылдаазынга Чехословакияның «Дукла» командазы алдын, ЦСКА монгун, Румынияның хоккейжилери хүлер медальдарның эдилекчилери болганнар.

(СЭТА).

Хайым болган

Адма-Атаның мячилиг хоккей талазы-биле чурттуң чемпионадында киржип, өскелерни мурнап турар динамочулары Ульяновскиге февраль 15-те болган оюнга тус черниң «Волгазы»-биле хайымнашкан —4:4. Ол дээрге алма-атажыларны чемпионатка чидирген ийиги саны-дыр. Чээрби ийи маргылдаага киришкен соонда олар ам 42 слиныт.

(СЭТА).

Хостуг хүрешке «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң команда болгаш хууда бирги чер дээш чоокта чаа болуп эрткен республика маргылдаазынга Барыын-Хемчик райсиниуң шилиндек командазының мөгелери чедиишкинниг киришкен. Олар команда талазы-биле бирги черни алгаш, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилчиир кубогун чаалап алган.

Барыын-хемчикчилериң ол чедиишкининде команданың капитаны, тренери хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери, республиканың шыырак мөгелериниң бирээзи Федор Ондарның киирген үлүг-хуузу улуг. Ол командазын кедээ спорт-чуларның республика маргылдаазынга эки белетизэн.

Бедик арга-дуржулгалыг тренерниң өреникчилери, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Александр Доржу, Виктор Попов, Сергей Одан-оол олар боттарының деңзилеринге чемпионнааннар.

Ол районнуң төвүнде хостуг хүрештиң секциязын доктаамал чорудуп турар. Ында Ак-Дөвуракның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң дыка хөй аныяктары хаара туттунган. Аныяк мөгелер бедик мергежилдиг тренерлерниң удуртулгазы-биле хостуг хүрештиң чараш, аваангыр кашпагай аргаларын улуг сонуургалбиле өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: хостуг хүрешке 1977 чылда «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону болган Барыын-Хемчик районнуң шилиндек командазы.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Совет спортчуларның чедиишкини

Коньки теп маңнаарынга хөрөөжен спортчулар аразында делегейниң бирги чери дээш маргылдаа Америкада Кистон хоорайга болуп эрткен. Аңаа Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүннери Вера Брындзей, Галина Никитина олар чедиишкинниг киржип, шупту шаңналдыг черлерни алганнар.

Коньки теп маңнаарының аңгы-аңгы хемчээлдеринге Киев хоорай чурттуг Вера Брындзей 177,085 санны алгаш, 1977 чылда делегей чемпиону деп бедик атты чедип алган. Олимпий оюнларының чемпиону, Ленинградтан келген Галина Степанская тиилекчиге хөй эвес санны ойнаткаш, ийиги черни эллээн.

Вера Брындзей 500 метрни 41,7 секундада, 1000 метрни 1.25,27 секундада халаваш, бо ийи хемчээлге бичии алдын медальдарын база эдилекчизи болган. А 3000 метрге ол хүлер медальды алган. Олимпий оюнларының чемпиону Галина Степанская 1500, 3000 метрлерге бирги черни бүзүрелдин-биле чаалап алган. Горький хоорай чурттуг Галина Никитина болуп эрткен маргылдаага багай эвес киржип, 1000, 3000 метрге хүлер медальдың эдилекчизи болган.

Коньки теп маңнаарынга хөрөөжен спортчулар аразында делегей маргылдаазы кончуг бедик черге болган. Кистон хоорай далай деңнелиндеп 2754 метр бедик черде туруп турар. Ынчангаш дош кырынга болган спортчу демисел кончуг берге байлалдарга эрткен. 3000 метриң чарыжынга болган маргылдаага спортчуларга кислород четпейн барып турганы-биле чамдык спортчулар хемчээлди тондүр халывайн, кээн ужуп турган.

(СЭТА).

ЧЕТТИРДИМ, ЭМЧИЛЕР

Чоокта чаа ажыл үезинде хенертен аарыг берген мен. Район эмнелгезинге келдим. Эмчи шинчип көргеш, дораан эмчиге чыттырды.

Район эмнелгезиниң коллективинде кижилерниң кадыын камгалаар дээш күжениишкинниг ажылдап турар эмчилериниң үнелиг эртемин, ажылын магадап, ат, фамилиязын адавас арга чок. Нинти аарыглар эмчизи Тамара Павловна Коданмай, улуг эмчи Марта Сувандиовна Суваан, медсестра Валентина Сандаковна Саная оларның аарыг улуска чазык, эдден ажы-чаны кижилерниң сеткилиң өөртүп келир. Ол ышкаш палаталарны, эмнелге иштиниң санитарлыг арыг-шеверин тудалыкан чаа, чараш чуртталга бажыңнары, контора, МТМ, столовая дээш өске-даа тудуглар үүгле шамбалыгжыларны эвес, өске-даа кижилерни өөртүп турар. Аңаа кым чоргаарланмас боор.

Суурда бир доора кудумчужугашта (библиотека база бо кудумчуда) ийи аал ишти чурттаар бичии бажында Культура бажының тургускан. Чамдык фермаларда, бичии суурларда кызыл-булундан-даа бичии бажын-дыр ийин. Маңаа баштай келген кижи ону Культура бажыны деп черле кайын бодаар. Кандыг-бир эрги склад азы эллери шагда катташ, көжүп чоруй барган эзнзиргей бажың сагышка кирер. Даштыкы ханаларының штукатуразы дүшкүлеп, ойлугулай бергилээн. Культура одааның адрезин бижээн бижик безин чок.

Ады-ла Культура бажыңы (ону ынчаар доктаадып каан), оон иштинче кире бергеш, кижи база кайгаар. Кандыг-даа дериле, шимелде чок. Куруг ханалар: 30—40 хире сандай бар, олары бо-ла үрели бээр, удур септеп-даа турарла. Бажың бичин-даа болза, ону дерип шимеп, хирези-биле таарыштыр тургузуп алырының аргалары черле бар болбайн аан. Ону кым-даа кылбаан, ону кым-даа негевээн, ону кым-даа тоозаан. Чүге дээрге мында ээ бооп турар кижи чок, эрткен чылдың чайындан бээр Культура бажыңына беш директор солушкан. Маңаа ижигип ажылдаар кижи тывылбайн турар, кадрларның ажылга харыысалгазы кошкак, үнер-кирер чоруу хөй. Кедээ Совет (амгы даргазы Сюрюн Адыг-оол), партия организациязы (секретары Маадыр-оол Монгуш) дээш өске-даа харыысалгалыг эштер хоочураан аарыг дег шак мындыг четпестер-биле эштежип, ала-чайгаарлаар чоруктуң агымына алзыкан олуруп турар. Чаа Культура бажыңы туттунмаан болганда, амдыызында бар бажыңны тар, кызыы-даа болза, эки ажылгап, эдилеэе.

Ажыы-биле чугаалаарга, мында сцена-даа чок, кижи ажытталыр хепзиг өрээл-даа, көжеге-даа чок. Шамбалыгжылар оюн-концерт көргүзерде, байырлалдар эрттирерде шынап-ла эң таарымча чок байдалга таваржып турарлар. Чурттакчы чоп саңы чыл бүрү өзүп турар. Чайгы үеде харын погаан театрга оюн, концерт көргүзер, кыш соогу дүжергеманаа артистер-даа келбес деп чоннуң хомудан чугаалажып турары чөптүг.

Культура одагларына кадрлар шилиир, быжыглаар ажылды түс черниң хөй-нинти организациялары холга албайн турар. Душкан-на кижини ажылдадып каар, оон негелде-даа тургуспас, аңаа дуза-даа катпас. Шак ындыг чоруктуң үржүүдүн ол «кадр» ажылга үр-ле ызырымас. Бо «хоочураан аарыгы» райкүүсконм, оон культура килдизи (эргелекчизи М. И. Буянова) кажан «үзе эмнеп» экиртирил? Бо Культура бажыңында каш хонук бурунгаар база чаа кижи ажылдап кирген. Тус черниң хөй-нинти организациялары аңаа дуза чедирип, деткивес болза байдал база-ла эрги хевээр артар.

Шамбалыг суурга чаа Культура бажыңының тудуу эгелээ-ле ийи чыл чоокшулай берген. Бажыңның таваан салып, чаңында чылыдыга төвүүн бажыңын безин тудуп каан. Харыысалгалыг эштерден айтырып чугаалажырымга 60 мүн хире акша-хөрөнгини чарыгдаан деп турар. Ынчан Таңды районга хамааржып турган тудуг организациязы ону кылып эгелээн. Ам чаа район тургустунган, тудугну ким кылырыл? Ам база-ла чайгы чылыг хүннер кээрге, тудуг ыяжын сөөртүп, кезек хөделгеш, ара каантар бе?!

Чоннуң культурлуг дыштанылгаазынга, хостуг үе-шагын эрттиреринге таарымчалыг байдалды тургузарынче чүүн-даа мурнунда сагыш салыр ужурлуг турбуже, ону херекке албайн, чылзып, үе эрттирип турарга черле таарышпас.

Б. ДИРЧИН,
(«Шынның» корр.).

Д. МИЖИТ.
Тес-Хем район.

Көрүкчүлерде

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзукка удурткан концерт болүү республиканың барыын талакы районнарында чедиишкинниг ойнап чоруп турар. Ук болук көдээ шпчилерге боттарының оюнундан аңгыда, театр болгаш кино уран үүлүнүң дугайында лекция, беседаларны болгаш ужуражышкыннарны чорудуп турар.

Революция мурнунда азербайджан улустуң амыдыралын көргүскен «Аршин мал-алан» деп хөгжүмнүг-шин Бай-Тайга районда аалдап чеде берген. Сураглыг композитор, драматург Узеир Гаджибековтуң үстүнде адаанывыс каттырыгчыг шиизинде РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Л. Солун-оол, Е. Кенденбиль, Б. Бады-Сагаан, Ч. Монгуш болгаш артистер Р. Серен-оол, Д. Дамба-Даржаа, А. Ооржак олар ойнап чоруур. Ук шиини Барыын-Хемчиктиң чурттакчылары база көөр.

Хөгжүм-шин театрының база бир болүү В. Серен-оолдуң «Оруктар, оруктар...» деп эмгы үениң аныяктарының амыдыралын көргүскен шиизи Чөөн-Хемчиктиң ажылчы чонунга бараалгадыры-биле таныпкан.

Бистиң корр.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Базындырганнар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү, 4-кү сериялары.
12.15—Сонгу-Осетин АССР-ниң Күрүнеиң «Алан» танцы ансамблиниң концерти.
12.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». Тула хоорайга байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң чугаазынга, түңнелдерге болгаш үүлдерге дүүштүр чурттар аразында тайбың кады ажылдажылганы сайзырадырының айтырыглары. Дамчыдылганы «Известия» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы А. Е. Бовин эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

13.15—«Эң чугаакырның чажыды». Уран-чечен фильм.
14.35—«Червона рута». Фильм—концерт.

МОСКВАДАН

15.20—«Сээн күш-ажылың—сээң бедиңге». Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Чогаадыкчы кижи», 2. «Александр Климбовский дарга», 3. «Вера Сергеевна», 4. «Т» хөолбек үстүнде суурда».
16.15—Күрүнеиң орус улустуң Соңгу чүкте шиити ырының концерти.
17.00—17.10—Чапсар.
17.10—Уругларга фильм. «Борбак кырыында уруг». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.25—«Хар болгаш дүжүт». Документалдыг фильм.
18.45—М. Глинка—«Доостунмаан соната». Концерт. Күүседикчилери: Вл. Тока (фортепиано), Б. Кириенко (альт).
19.00—«Орук». Телефильм.
19.25—«Телечараа-чеченниң» почтазы». Дамчыдылга.
19.40—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
19.55—Чарааалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.10—«Каттыжылга». Документалдыг фильм.
20.20—«Маадырлыг чоруу». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры эрмин генералы А. П. Белобородов эрттирер.
20.50—Фигурлуг чүгүлаашкынга Европа чемпионадының түңнелдеринге хамаарыштыр.
21.50—«Бистиң намдарывыс, 1932 чыл».
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—01.30—Европа чемпионларының хоккей кубогу. Финал. «Дукла» (Йиглава, ЧССР)—«Крылья Советов». Чехословакиядан дамчыдылга.

Сонуургактарга

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕРЛЕРДЕ

Выборг хоорайның чоогунда янзы-бүрү куштар өзүп төрүүр улуг девискээрни камгалалдыг чер кылдыр доктаадып тургускан. Ону чогуур ой-шаанда куштар аңнап адарыңга ынак кижилер ажыглаар. Карельмойналыында база бир камгалалдыг черниң девискээрин область Совединиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар ийи катап улгаттырган. Ону турар девискээриниң аайы-биле Дымовонуң камгалалдыг чери дээр.

Аңаа шаанда сарыг кундустар кончуг хөй турган. Оларны кижи-ле болган кайы хамаан чок кырып келзе-келзе, тоорту шуут төнген. Ынчангаш сарыг-кундустарны оон өске черлерден эккеп, база катап өстүрер ужурга таварышкан. Ам ол девискээрни хоойлу ёлугаар камгалан эгелээн болгаш сарыг-кундустар база катап көвүдээн, оон оларны Амур чоогунче болган Сахалин ортулуунче салып чорудуп турар апарган.

Ленинград чоогунда камгалалдыг черлериниң нинти шөлү—444 мүн гектар. Оларның Фин мугулдурунуң эриинде турар кезээн чүгле куулар, а Подпорож районнуң арга-арыгларын чүгле адыглар ээлээн.

Камгалалдыг зоналарның ан-мен, балык-байлаң, куштары амыр-шөлээн өзүп, көвүдеп турар. Ленинград чоогунга шаанда русаки дээр коданнар кончуг хөй турган, оон олар база төнүп эгелээн. Ам ында ол коданнарны база катап өстүрүп турар. Сосново суурнуң чоогунда арга-арыгларда шокар ивилериниң саны барык үш чүс ашкан.

П. БУЛУШЕВ,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

ЭРТКЕН ЧҮС ЧЫЛДАРНЫҢ НОМНАРЫ

**Лубяны суурнуң школачыларының Истенчилер аттыг клувунуң кежигүннери тус школаның чурт-шинчилел музейиниң материалдарын чыып чоруп тура, Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында парлаан кончуг ховар номнардан аңгыда, XIX болгаш XVIII вектерге хамааржыр номнарны безин тып алганнар. Ындыг номнарның аразында, чижээ, «Аян-чоруу дугайында төөгү» деп дептер бар. Ону 1782 чылда Москва университединиң типографиязынга алдарлыг орус чырыдыкчы